
VE
RI
TAS

A
PRAGMATICA SANCTIO

(KÖZJOGI ÉRTEKEZÉS.)

KÉZIRATKÉPEN.

IRTA:

VIGYÁZÓ FERENCZ.

BUDAPEST.
EUROPA NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMÁSA
1894.

Forty

APR 17 1933

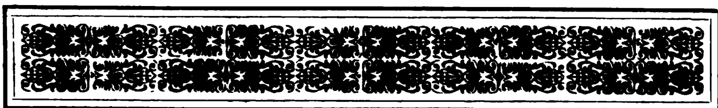
Méltóságos

LECHNER ÁGOSTON

urnak

mély tisztelete jeléül ajánlja

A SZERZŐ

Előszó.

Közjogunk irodalma fejlődésnek indul, sokan buzgólkodnak annak kimüvelésén. S nem csoda, nemcsak mint tudomány hat az, lelkesit, mint a mult eredménye s munkásságra sarkal, mint jövő fejlődésünk alapja.

Kiki tehetségéhez képest áldoz szent oltárán, melyre én is egy ily kis munkát teszek le, mely ha talán nem is annyira eredeti, mint inkább lehetőleg teljesen akarja bemutatni a pragmatica sanctiot, hazánk ez alaptörvényét és annak jogi természete felől igyekszik némileg uj képet alkotni. Mint a fentebbiekből is kitünik, az anyag nagy részben fel volt már dolgozva, s az egyedül uj benne az, hogy az anyagot egyesiti és uj oldalról tünteti fel.

Segédkönyvekül szolgáltak: Lechner előadásai; Salamon „A magyar királyi szék betöltése“; Horváth István nagy történelmi müve; Kiss István „Magyar közjog“; Nagy Ernő „Magyarország közjoga“; Imrik „A pragmatica sanctio kelet-

kezésének története"; Grünwald Béla „A régi Magyarország"; Gróf Széchenyi István „Magyarország sarkalatos törvényei és államjogi fejlődése"; Csillag Gyula „A régi magyar alkotmány s az 1848. és 1867. évek közjogi alkotásai"; Szabó Béla „A magyar korona országainak statusjogi és monarchiai állása; Zách Ferencz „A magyar birodalom statusjogi állása az ausztriai ház trónöröklése alatt"; Ferdinandy Géza „Magyarország közjogi viszonya Ausztriához"; Nagy Iván „Magyarország családai"; Deák Ferencz „Adalék a magyar közjoghoz" és beszédei; Eble Gábor „Károlyi Ferencz gróf és kora"; Beksics Gusztáv „A dualismus"; Concha Győző „Ujkori alkotmányok" II. kötete; Fogarasi János „A magyarhoni országos alkotmány főágazatai"; Biedermann „Geschichte der österreichischen Gesammt-Staats-Idee"; Kossuth Lajos „Irataim az emigráczióból".

Vigyázó Ferencz.

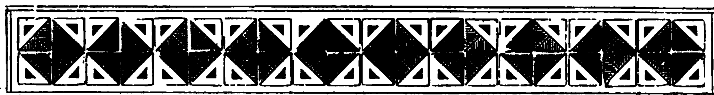

Pragmatica sanctiok.

Pragmatica sanctio (byzanczi eredetü szó) alatt valamely nagy államügyet rendező szabályt értenek, mely hivatva van a jövő jogi és politikai élet alapját képezni. Szándékosan kerülöm a fogalom meghatározatába a „változhatlan“ jelzőt bevenni, mely merőben ellenkezik az államról alkotott ujabbkori fogalmainkkal. Rendesen egyes régi fontos alaptörvényeket szoktak igy nevezni, a mit az alább következő példák is igazolnak. Ily törvények ugy absolut akarat által létrejött, mint alkotmányos megállapodás folytán keletkezett szabályok jelölésére szolgálnak. Az előbbire IX. Lajos és VII. Károly franczia királyok által a gallicán egyházra 1269-ben és 1438-ban a bourge-i gyűlésen kiadott pragmatica sanctiok, VI. Károly német császár, illetőleg III. Károly spanyol király trónörökösödést rendező szabályai és V. Károlynak 1549. nov. 4-iki határozata, mely a németalföldi tartományok egységét mondja ki, nyujtanak példákat; — az utóbbira pedig a német birodalmi gyűlés 1439-iki határozata,

mely Németországra vonatkozólag elfogadja a baseli szinat végzeményeit, a badeni rendek 1808-iki megállapodásai, valamint a magyar pragmatica sanctio, mely igy amattól t. i. az osztráktól Kossuth aggodalmai daczára is meg lesz különböztethető. Ez utóbbiról vagyunk hivatva itt értekezni.

Az osztrák pragmatica sanctióról és maga az okmány magyar nyelven.*

Az osztrák pragmatica sanctio történetét és forditását előadni itt kettős okból tartom szükségesnek: 1) ennek főbb elvei kölcsönöztettek át a magyar pragmatica sanctióba, 2) pedig a kettő egy és ugyanazon tárgyra alkotva egy nemzetközi szerződést képez. Ezen okok miatt kissé részletesebben fogom itt az osztrák pragmatica sanctio keletkezését és tartalmát ismertetni.

1700-ban kihalt a Habsburg-ház spanyol ága s Lipót császár a spanyol trónt idősb fiának, Józsefnek igényelte. Az örökösödési háboru kitörése előtt Lipót egy családi rendelkezést alkotott, melynek értelmében a spanyol trónt Károly, az osztrákot József kapja. Ha az egyiknek fiága kihal, örököl utána a másiké s a fiágak tökéletes kihalása esetében a birtokok elválaszthatlanul József, majd pedig Károly leányágait illetik meg. E rendelkezés

* A mi, azon Kossuth „Iratai“-ban emlitett, I. Ferdinand-féle végrendelethamisitást illeti, azt itt mellőzhetőnek véltem, mert nem magyar, hanem osztrák kötelezettségeket érint és Kossuth szavai szerint is „Magyarországot jogi szempontból nem érdekli“. (II. k. 258. l.)

ugy József, mint Károly által aláiratott; köztudomásu nem lett ugyan, de a leányág örökösödéséről beszélt az udvar már 1710-ben a közönséges béketárgyalásakor Hollandiában.

A rendelkezést József is megerősiti, ki két leányt hagyván hátra, kiken kivül az egész család még három nőt számlált (Lipót leányai: Erzsébet, Belgium későbbi regensnője; Anna, portugali királyné és Magdolna) és anyjára bizván halálos ágyán az ügyek ideiglenes intézését, 1711. ápril 17-én meghalt.

A 26 éves Károly erre nejét Erzsébetet hátrahagyva, (a királyné csak 1713-ban hagyta el Spanyolországot, s erre két év mulva fia született) visszatér Spanyolországból, honnan szeptemberben indul el. Frankfurtban deczember 22-ikén megválasztatik császárrá, megkoronáztatja magát és 1712 elején Bécsbe érkezik. Az eközben lezajlott spanyol örökösödési háború azonban a Habsburg-dynastia hátrányára dől el és az 1713. márczius 14-ikén megkötött utrechti békében a Habsburgok elvesztik Spanyolországot, melynek fejedelme XIV. Lajos unokája lett, mint V. Fülöp. Kiüzve igy az egyik birtokból Károly azt gondolta, hogy az örökösödésnek más oldalon a leányágra való kiterjesztését most már az azelőtt annyira ellenző Anglia sem fogja rossz szemmel nézni.

Az örökösödési szabályzat ugyan már 1703-ban meg lett alkotva, de nem ugy, a mint azt Károly óhajtotta volna (talán az együttmaradást is jobban

szerette volna biztositva látni). Hiszen megmaradva a réginél, a fiág kihalta után az ő leányágát megelőzték volna József leányai. 1713. ápril 19-én tehát 24 belső titkos tanácsos jelenlétében, kik között három magyar főúr is részt vett, u. m. Pálffy, Kornis és Illésházy, felolvastatta a régibb, az 1703-iki szabályokat, valamint uj rendelkezését az örökösödésre vonatkozólag és megigértette velök, hogy a rendelkezés érvényesitésére mindent el fognak követni. Ezen rendelkezést, mely az 1703-ikit lényegesen módositja és helyébe önmagát lépteti, osztrák pragmatica sanctionak nevezik.

Az okmány igy szól:

Ő császári Felsége 1713-iki ápril 19-én 10 órára valamennyi Bécsben levő titkos tanácsosait a közönséges helyen összegyülekezni rendelte. Midőn pedig a meghatározott óra bekövetkezett, Ő császári Felsége titkos tanácstermében a baldachim alá lépett és a közönséges császári asztal elé állott, azután pedig titkos tanácsosait és ministereit maga köré gyüjté. Ezek belépének rendjök szerint s mindenki a maga helyére állott vala, u. m: savoyai Eugen hg., Trautsohn hg., Schwarzenberg hg., Traun gf. helytartó, Thurn gf., Ő császári Felségének Eleonorának főudvarmestere, Dietrichstein gf. főlovászmester, Seilern gf. udvari korlátnok, Starhemberg gf. kamara-elnök, Martinchy gf., ifj. Herberstein gf. alhadelnök, Schlickh gf. cseh főkorlátnok, Schönborn gf. birodalmi alkorlátnok, a valencziai érsek,

Sinzendorf gf. főkamarás, Paar gf. Ő császári Felségének Amáliának főudvarmestere, Sinzendorf gf. birodalmi és udvari alelnök, Pálffy Miklós gf. magyar királyi országbiró, Illésházy gf. magyar korlátnok, Khevenhüller gf. Alsó-Ausztria helytartója, Gallas gf., Salm gf. Ő császári Felségének Amáliának főlovászmestere, Marches Romeo királyi spanyol titkos államtitkár, Kornis gf. erdélyi alkanczellár, Schickh referendarius.

Midőn valamennyi elősorolt titkos tanácsnokok s ministerek együtt valának, Ő császári Felsége tudtul adá, hogy titkos tanácsosai s ministerei ilyszerü egybehivásának oka s czélja ez volna: értésekre juttathatni, hogy megboldogult és Istenben nyugovó kegyes és nagyon tisztelt atyja Lipót császár, valamint legkedvesebb testvérbátyja, akkor római király, utóbb római császár, boldog emlékezetü József Ő Felsége s szeretett atyjafia és végre Ő császári Felsége, mint akkoriban Spanyolország elismert királya között bizonyos egyezmények, rendelkezések és örökösödési szerződések léptettek életbe, melyeket különféle császári titkos tanácsosok és ministerek jelenlétében kiki hitével erősitett és biztositott.

Mivelhogy azonban ama tanácsosok és ministerek közül jelenleg kevesen volnának már életben, Ő császári Felsége mulhatlanul szükségesnek találta a maga köré gyűjtött titkos tanácsosoknak és ministereknek nemcsak a fenntebbit tudomásokra adni, hanem az emlitett rendelkezéseket és

szerződéseket is közzétenni és felolvastatni, a mint is O császári Felsége a felolvasást udvari korlátnokjának Seilern grófnak legott megparancsolni méltóztatott.

Ennek folytán tehát a gróf kezébe adott, akkoriban királyi, jelenleg már cs. Felségétől aláirott, királyi függő pecsétjével megerősitett spanyol királyi eredeti elfogadási okmányból a spanyol bevezetést; ennek utána a Leopold császártól és József római királytól aláirt és kettős császári és királyi függő pecséttel megerősitett örökösödési okmányt is teljes tartalmához képest elejétől végig a mellé csatolt jegyzői függelékkel, végre ismét a királyi spanyol okmányból elfogadását és a benne foglalt kölcsönös kötelezettségeket a végeig, ugyancsak szinte a jegyzői függelékkel értelmesen és nyilván felolvasta, mely okmányok Bécsben 1703-iki szeptember 12-ikéről keltek.

Miután mindezek ekképen történtek, Ő császári Felsége továbbra is még a következőkre különösen figyelmeztetett: A felolvastatott okmányokból kiki tudomásul vehette József és Károly ágainak életbeléptetett és hittel erősitett rendelkezését és azon örökös egyezményt, mely kölcsönös örökösödésüket szabályozza. Hogy ennélfogva néhai császári Felségeiktől, boldog emlékezetű Lipóttól és Józseftől Ő császári Felségére ruházott spanyol örökös királyságokon és tartományokon kivül, és mellett jelenleg néhai testvérbátyjuk és kedvelt

rokonuk fiágbeli utód nélkül történt elhunyta után az utóbbinak valamennyi örökös királyságai és tartományai Ő császári Felségére estenek, melyek is összeségükben az elsőszülöttség joga szerint törvényes fiágbeli utódainál, mig ilyenek léteznek, elválaszthatlanul megmarandanak.

Ő Felsége fiágának magvaszakadtával pedig, a mit Isten kegyelmesen eltávoztatni méltóztassék, törvényes leányágbeli utódaira szálljanak, mindenkoron az elsőszülöttség joga és rendje szerint, és ugyancsak elválaszthatatlanul; továbbá Ő császári Felsége ágyékaiból származó, mindkét ágon levő törvényes utódai kihaltával és hiányában, valamennyi királyságok és tartományok örökösödési joga elválaszthatlanul Ő császári Felsége testvérbátyja, boldog emlékezetü József Ő császári Felsége és kedvelt rokona ágyékaiból származó leányaira és törvényes utódaira, ugyancsak az emlitett módon az elsőszülöttség joga szerint szálljanak; ugyanezen jognak és rendnek értelmében herczegasszonyaik is a jelen kedvezményekben és történtekben részeltetendők. Mindezt pedig ugy értvén, hogy a jelenleg uralkodó Károly ágyékából és az ezt felváltó, leányutódaiban fennmaradt József ágyékából sarjadzott ágak után Ő császári Felsége nőtestvéreit és a fenséges ház valamennyi több ágait illeti az elsőszülöttség joga és az ebből folyó rend szerint mindennemü örökösödési jog, és a mi ehhez tartozik, mire nézve tehát a fenntartás

nyilván kiköttetik. Mely végből ezen örökké tartó egyezvények, rendelkezések és szerződések Isten dicsőségére és valamennyi örökös tartományok megőrzésére léptettek életbe és néhai fenséges atyjuk és testvérbátyjuk és Ó császári Felsége által hittel erősittettek. Azért Ő császári Felsége e rendelvényeket mind maga meg fogja tartani, mind pedig titkos tanácsosait és ministereit kegyelmesen inteni és nekik meg méltóztatik parancsolni, hogy maguk is igyekezzenek és iparkodjanak eme szerződéseket és rendelvényeket teljességökben megfigyelni, megtartani és megvédeni; mely czélból Ő császári Felsége titkos tanácsosait és ministereit a titoktartás kötelessége alól feloldja. Ezek után Ő Felsége és a fennevezet titkos tanácsosok s minister urak elhagyják a termet. Hogy mindezek ekkép történtenek és folytanak, bizonyitom saját kezem aláirásával és közönséges pecsétemmel. Bécs 1713 ápril 19-én. Schickh Ján. György Frigyes k. cs. Ő Felsége udv. tanácsosa, alsóausztriai titkos referendarius és ezen ünnepélyes végzendőre felhatalmazott császári és főherczegi közjegyző.

Ezen okmány, mint a fejedelem absolut akarata azon részekre terjed ki, melyek fölött absolut hatalommal uralkodott. Ezek az örökös tartományok, melyekben e rendelkezést később, ha nem is egy időben, kihirdették.* Igy 1720 ápril 22-ikén Ausz-

* Az osztrák udvari kamara 1720 I. 19-én adja ki a rendeletet a pragmatica sanctionak az egyes tartományokban való kihirdetésére. (Biedermann i. m. II. k. 46 l.)

triában, ugyanezen évben Sileziában, Csehországban; 1722-ben Krajna, Karántföld és Stiria vették tudomásul; az 1724-iki évben Belgiumban, 1725-ben pedig az olasz birtokokban és Fiumében (mely akkor Ausztriához tartozott; a magyar korona jogát Mária Theresia ismeri ismét el és csatolja 1776-ban hazánkhoz) történt meg a kihirdetés.

E rendelkezés, mint láttuk, a tanácsosok tudomására hozza az 1703-iki határozatot, mely fel is olvastatott. Érinti, hogy József fiágának kihalása következtében a két birtokcsoport Károly kezében egyesült, és az 1703-iki határozathoz képest is törvényes fiutódainál elválaszthatlanul, az elsőszülöttség rendje szerint meg is fog maradni. Ha azonban ezek kihalnának, az elsőszülöttség rende szerint és elválaszthatlanul e részek először az ő, majd József, Lipót és a többi törvényes leányágakra és azok törvényes utódaira szálljanak. Az örökösödés részletesebb szabályozását Ő Felsége magának tartja fenn. Mindezek, mint az okmány mondja, Isten dicsőségére és a részek megőrzésére történtek. Végül, igy szól az okmány, a fejedelem maga is meg fogja tartani a jelen határozatot, de parancsolja, hogy a jelenvolt és fennebb elősorolt urak is megfigyeljék, megtartsák és megvédjék.

Nem akarok itt e törvény jogi természetének mély elemzésébe bocsátkozni. Csak röviden akarom itt dolgozatom azon irányzatát megjelölni, melyet alantabb részletesen ki fogok fejteni.

Kevesen vannak (Biedermann II. k. 45 l.), kik az osztrák pragmatica sanctio ezen kitéte alatt: „József valamennyi örökös királyságai és tartományai", Magyaroszágot is érteni fogják. Pedig helyesen mondja Horváth Mihály: „Egy ilyetén uj törvény alkotását pedig annál szükségesebbnek látta maga Károly is, mivel a cseh-német örökös tartományokban már alaptörvénynyé lett 1713-iki családi rendelkezés szerint minden országait és tartományait, tehát *a magyar korona birodalmát is*, oszthatatlanul átszállitani kivánta nemzetsége női ágára." Távol akarok magamtól minden olyan támadást tartani, mely igyekszik bebizonyitani, hogy államiságunk rovására történik ez értelmezés. Nem értem ez alatt azt, hogy az osztrák pragm. sanc., mint ilyen, a legkevésbé is kiterjedhetne a magyar államra, ez lehetetlen, ez államiságunkat sértő értelmezés lenne. Egy nemzetközi szerződés alapjait látom egyedül megvalósulva az osztrák pragm. sanc. alapelveiben. Nem engedek saját jogainkból, de a midőn megköveteljük sajátunk tiszteletét, meg kell ugyanazt másoknak is adnunk. A magyar pragm. sanc. mint ilyen, szintén nem terjed ki Ausztriára és a két törvényben mégis van valami, a mi a két államot egymás irányában kötelezi. Vagy talán helyesebb azon értelmezés, a mely Ausztriát magánvagyonná sülyeszti, a magyar pragm. sanctiót pedig szerződésnek decretálja, a mely megtagadja az államiságot ott, sérti emitt.

Tény az, hogy e kor nem fogta még fel helyesen az államot, de ha már visza kell mennünk, inkább *menjünk kevésbé vissza, mint többé;* lássunk inkább *e kifejezés* alatt: „József valamennyi örökös királyságai és tartományai“ magyar birtokokat is, mint tagadjuk meg Ausztria államiságát tökéletesen *és sértsük meg jelentékenyen* a mienket is, mert azon értelmezés, mely szerződésnek fennálltát vitatja uralkodóház és nemzet között, nem történik a souverainitas előnyére. E kérdés részletesebb kifejtése azonban „A pragm. sanc. jogi természete“ §-ban található.

A horvátok által elkövetett alkotmánysértés a pragm. sanc. tárgyában és az erdélyi pragm. sanctio.

Egyrészt az akkori zavaros viszonyoknak, magánjogi felfogásoknak, másrészt pedig államunk gyengeségének, s ellenséges indulatoknak kell tulajdonitanunk, hogy két oly eseménynyel kell itt foglalkoznunk, melyek sértenek, hogy megtörténhettek és bántanak, hogy megtétettek.

Szépen hangzik Kossuth szájában: ... „magyar és horvát között, kik hat százados békés házasság után öregségükben összezörrentek...“, de inkább egy szónoki beszédbe való, mintsem a történet száraz évlapjaira.

Azon politika, mely fájdalom azóta annyiszor nyilatkozott s mely az udvar félrevezetésével a Magyarországhoz való viszonyuk lazitására irányul, már akkor is kétségtelen volt.

S ezen végzetteljes politika vezetett arra is, hogy minden jog és szabadalom nélkül 1712-ben elfogadják az uralkodóház nőágának örökösödését is. Legfőbb okát e ténynek a fenntnevezett irányzat-

2

ban vélem feltalálni, de közreműködhetett az osztrák örökös tartományokkal kifejlődött szorosabb viszonyuk is. (Már II. Lajos átenged néhány várat a németeknek, s már alatta tiszteket nevez ki Ferdinand, kit már ekkor királyuknak czimeztek a horvátok; Rudolf e vidékek védelmét Károly főherczegre bizza; az osztrák tartományok a „Brucki libellus" értelmében egy álló századig 548,205 forinttal is gyámolitották a horvátokat a török elleni küzdelmekben; 1526-iki hármas horvát küldöttség Augsburgban; az 1530 V. 10-iki küldöttség; a sűrű levelezés Krajnával; a következő urak ténykedései: Cilly, Kishorváth, Kellmanitsch, Frangepán, Ritschan, Petritsch és Zrinyi.)

Miután ugyanis az 1712-re hirdetett magyar országgyűlésre küldendő követek megválaszthatása végett Pálffy János bán Zágrábba 1712. márczius 9-ikére tartománygyűlést hivott össze, itt Eszterházy Imre gróf, zágrábi püspök (ki márczius 11-ikén Illésházy kanczellárhoz igy ir: A magyar alárendeltséget el nem ismerhetjük, hacsak önmagunkat nem akarjuk megfosztani országunk kiváltságaitól, melyek egyenlők Magyarország kiváltságaival. Ebből az következik, hogy az egyenlő semmi hatalmat sem birhat az egyenlők felett; mely elvek ugyan a korfelfogás mentsége mellett itélendők meg) a dynastia nőága örökösödésének elfogadását inditványozta. A rendek erre a javaslatot elfogadták azon kikötéssel, hogy Horvátország fejedelme ugyanaz

legyen, ki az örökös tartományokat birtokolja. Ezen határozatot Károlynak, ki a tartománygyülés megállapodásairól az esztergomi érsek utján értesült, egy küldöttség vitte tudtul, mely egyszersmind a horvátok azon óhaját tolmácsolta, hogy ugyanazon fejedelem jogara alatt legyenek, ki Ausztriát, Karniolát, Karintiát és Stiriát birja. A horvátok egyszersmind megigérték, hogy azon esetben, ha az örökösödési törvény a magyar országgyülés elé fog kerülni, támogatólag lépendenek föl. A király e határozatokat május 16-ikán szentesitette, akkor, a midőn még nem volt megkoronázva és nem szentesithetett határozatot.

Május 20-ikán megkoronáztatik s kiadja a hitlevelet, mely Magyarország szabad királyválasztási jogát biztositja a fiág kihalása esetére. Szóval 4 nappal a szentesitésre uj okmányt ad ki, a mely vele homlokegyenest ellenkezik, avagy helyesebben, mely amazt mellőzi.

Az 1715-iki országgyülésen a horvátok előbbi igéretükkel ellentétben nem is érintik a nőági örökösödést és résztvesznek a 3.-t.-cz. megalkotásában, mely a leányág örökösödését nem hogy nem érinti, hanem egyenesen kizárja a fiág kihalásának esetére. Résztvesznek az 1723. évi országgyülésen is (a bécsi küldöttségben Mallenics és Czindery voltak részükről) és elfogadják a magyar pragm. sanctiot, mely alatt a horvát főclerus és bán nevei is olvashatók.

Az 1740-iki országgyűlésen a horvátok az 1712-iki végzeményekre, mint hűségük jelére, az 1722/23-iki határozatokra pedig, mint törvényekre hivatkoznak.

Végre Mária Therézia a horvátokhoz intézett 1740. X. 22-iki leiratában az uralkodóház örökösödését érintve, nem is emlékezik 1712-re, egyedül az 1722/23-iki törvényeket idézi.

Gyors egymásutánban adtam elő a fentebbieket, hogy annál tökéletesebb képet nyerjünk azon tényekről, a melyek nemcsak azt teszik kétségtelenné előttünk, hogy a horvátoknak semmiképen sem volt joguk a nőág örökösedésének elismerésére, hanem azt is, hogy e sérelmet későbbi magyar törvények megsemmisitették s végre ők maguk is belátták elkövetett jogsérelmüket, és azt későbbi mellőzéssel igyekeztek jóvátenni.*

És mindezek daczára mégis találkozik jogász, ki elvakitva nemzeti érzelmeitől nem lát alkotmánysértést az 1712-iki cselekedetben s erőszakosan szemet húny kétségtelen tények fölött, melyeket számitáson kivül hagyni semmi esetre sem lehet. Ez Pliverič, ki „Das rechtliche Verhältniss Kroatiens zu Ungarn" czimü művében azt állitja, hogy 1712-től 1723-ig egy horvát pragm. sanc. állott fenn, 1723-ban pedig egy közös magyar-horvát pragm. sanc. jött létre. Hogy többet ne mondjunk, egyedül csodál-

* Még Biedermann is igy szól „Geschichte der österreichischen Gesammt-Staats-Idee" cz. munkájában (II. k. 228. l.) „Zum Gesetz ist dieser damals also nicht geworden"

hozásunkat fejezzük ki a fölött, hogy egy képzett jogász igy képes okoskodni. Kétségtelen tény, hogy Horvátország ekkorában csak a magyar törvény korlátain belül alkothatott statutumokat; hogy alkothatott volna ekkor örökösödési törvényt, mely Magyarországot is érinti? Ezt csakis egy souverain állam teheti, de nem egy autonomicus tartomány.

Avagy feltéve, de meg nem engedve, ha 1712-ben Horvátország jogosan alkothatott örökösödési szabályt, mikép változtathatta meg 1723-ban azt a magyar országgyűlés? (Ők általánosságban fogadták el a nőág örökösödését; mi csak három ágra terjesztettük azt ki.)

Ne induljunk ki elvakitott nemzeti érzelmekből, hanem e tárgynál is, bármi nehéz leend, tartsuk meg szigorú objektivitásunkat.

Az erdélyi pragm. sanctioról nehéz helyes és a valóságot leginkább megközelitő itéletet mondani. Hisz Erdély sajátságos helyzetét egyedül az 1848. VII. t.-cz. (kolozsvári I.) szüntette meg és mindaddig Magyarországtól ugy kormányzásra, mint törvényhozásra nézve független volt. Azért, ámbátor kellemes érzelmet kelt azon bizonyos idegenkedés az erdélyi pragm. sanc.-tól, azt oly könnyen tenni nem lehet. Sőt pártatlan jogi szempontból tekintve a dolgot, az erdélyi pragm. sanc. jogosultságát el kell ismernünk és vissza kell

utasitanunk azon sok helyen található értelmezést, melynek értelmében a magyar pragm. sanc. I. czikkének 4. §. azon intézkedése, hogy az elfogadott örökösödési rend kiterjed Magyarország és a hozzácsatolt részekre, érvénynyel birna Erdélyre is, mert Erdély akkor nem volt Magyarország tartozéka. Azonban kiterjednek ezen intézkedések Erdélyre is az 1848-iki unio folytán, mely Erdélyt Magyarországba olvasztja és elfogadtattak a magyar pragm. sanctióban foglalt örökösödési intézkedések 1791-ben az ez évi VI. t.-cz. által, mely kijelenti, hogy Erdély is az 1723. évi I., II. és III. t.-cz.-ek intézkedései alatt áll.

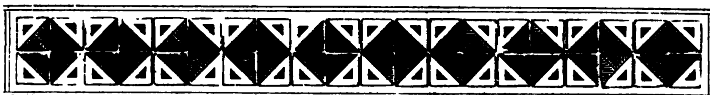
Lássuk már most az erdélyi pragm. sanc. keletkezésének történetét. Azon reményben, hogy a Lipót alatt alkotmányában eltörpült Erdélyben, hol a király által kiküldött tábornok talán nagyobb hatalommal rendelkezett, mint a magyar nádor, könnyen czélt fognak érni, 1722-ben a magyar pragm. sanc. meghozatala előtt terjesztették a javaslatot az 1722 február 19-ikére Nagy-Szebenbe összehivott rendek elé.* Márczius 30-ikán Virmont tábornok jelenlétében elfogadják az örökösödést általánosságban (osztrák pragm. sanc.) E határozatról felterjesztést készitettek, melyben a királyt a pragm. sanc. elfogadásáról értesitik és kérik egyszesmind a határozat megerősitésére és törvénybe

* Kitüntették magukat az erdélyi pragmatica sanctio meghozatala közül gf. Kornis Zsigmond, br. Weszelény István és báró Bornemisza János.

iktatására. Nehány nap mulva, április 5-ikén, Virmont 33 az osztrák ház örökösödését érintő okmányt tett le a rendek asztalára, melyekuek alapján a rendek Kölesèry Sámuel által egy uj felterjesztést készitettek. E felterjesztést a király 1723. deczember 30-ikán fogadta el, Biedermann szerint azért ily későn, mert előbb a magyar országgyűlés visszacsatolási kérelmét akarták elütni s a szebeni 1724. január 10-ikére összehivott országgyűlésen február 24-ikén hirdettetett ki (részt vett e gyűlésben 125 tag, köztük Mármaros, Zaránd és Arad megyék főispánjai.) Törvénybe iktatva azonban csak 1744-ben lett, mely alkalommal egyszersmind az ország azon törvényei töröltettek el, melyek a szabad fejedelemválasztásra vonatkoztak.

Az állitólagos horvát és az erdélyi pragm. sanctiok szövegét azon okból tartottam mellözhetőknek, minthogy az első ugy is érvénytelen és jogtalan mondatok halmaza, a másik pedig már 1791-ben vesztette el érvényét s a jelenlegi állapotok megitélésére semminemű segitséget sem nyujt.

A pragm. sanc. ellenzésének okai: I. A magyar nemzet függetlenségi érzete.

A pragm. sanc. elfogadásának utjában még 1712-ben igen sok tényezőt találunk.

A legnyómásabb ezek között a magyar nemzet függetlenségi érzete volt.

Azon erős meggyőződést, hogy legjobban mi magunk tudjuk intézni saját ügyeinket és ennek következtében azon erős ragaszkodást értjük ez alatt a souverain államformához, mely különösen nemzetünket történetünk egész folyama alatt jellemezte.

Mi magyarok ezen kivül ugy nyelvre, mint egyéb nemzeti sajátságokra nézve merőben elütünk szomszédainktól, s ezen eltérő sajátságok egyedül eltérő intézményekben tarthatók fenn, melyek viszont egyedül souverain államban valósithatók meg kellőképen. Ujabb ok, mely a függetlenséghez való szivós ragaszkodást indokolja.

A magyar nemzet ezen érzete mindezen okokon kivül alapult nemzeti büszkeségén, mely megkivánja

a többi nemzetekkel való egyenjoguságot s nemzeti önérzetén, mely kétségtelenné tette előtte a képességet fajának biztositására.

Ezen öntudat, ezen meggyőződés egyidejü a magyar állam keletkezésével s ha végig tekintünk történetünk évlapjain, meggyőződést szerezhetünk azon erőről, melyet ezen meggyőződés létrehozott, de egyszersmind arról is, hogy egyedül igy lehetett fentartani Magyarországot a jelenkorig, arról is, hogy fajunknak hire-hamva sem lenne többé e földrészen, ha fenn nem tartottuk volna souverainitásunkat. Mert könnyebb nyilt ellenséggel szembeszállani, mint titkos ellenség ellen védelmezni jogainkat. Azon sok áldozat, melybe Magyarország fenntartása a német császárság, a pápaság, a byzanczi birodalom, a törökök és ujólag a német birodalom áskálódásai, törekvései ellenében került, őseinket egyszersmind a XVIII. század első felében nagy óvatosságra és elővigyázatra kötelezte.

Szép és igaz mottot választott Ferdinandy „Magyarország közjogi viszonya Ausztriához“ cz. művéhez: Egy nemzet legdrágább kincse az állami függetlenség, melyért mindent áldozni legszentebb kötelesség.

Nem a leányági örökösödés elfogadása az, mely ezen irányban aggodalmakat okozhatott, azon viszony ez, mely ennek következtében a két állam között létrejövend.

Midőn pedig a pragm. sanc. útjában álló nehézségek alább előadandó okok következtében többé

kevésbbé elhárittattak, ezen önállósági érzet a Karok és Rendek működését oda irányozta, hogy cserébe a leányág örökösödése elfogadásának, alkotmányunk századokra szóló biztositékait követeljék.

A sérelmek orvoslását, alkotmányunk és önállóságunk, ősi jogaink és szabadságaink biztositékait szabták ki feltételül a nőág örökösödésének elfogadása esetére.

Hogy mily félelmet keltett alkotmányunk megsérthetése, illetőleg mily erőt kölcsönzött ez önállósági érzet a pragm. sanc. ellenzésére, néhány példával akarom megvilágitani.

Ezen alkotmányunk biztositására törekvő párt, mely szemben az aulicusokkal, patriotának neveztetett, visszaemlékezve még a Lipót alatt erősen nyilatkozó alkotmányellenes törekvésekre erőszakolta ki az 1712. május 20-ikán végbement koronázás hitlevelének öt pontját, melyek megegyeznek a jelenlegiekkel; és még ugyanezen országgyűlésen oly ellenzést támasztott a leányági örökösödés eszméje ellen, hogy Károly, ki ezt itt szóba hozatta, meggyőződhetett annak időelőttiségéről

A sok feltételt és követelményt látjuk a magyar tanácsnokoknak 1712. julius 1-ji tanácskozásában is*, kik a leányági örökösödéssel foglalkoztak. Károly ama kérdésére, mikép fog a trón fiutódok nemlétében betöltetni. Az interregnumok elkerülése

* Részt vettek benne: az esztergomi érsek, Pálffy Miklós gf., gf. Erdődy György, Pálffy János bán és Csáky Imre, kalocsai érsek.

végett tanácsolják a nőági örökösödés előterjesztését, de feltételekül megkivánják: 1) Csak egy nőt és ennek örököseit fogadnák el képesittetteknek az örökösedésre. 2) A jogi. personalis unio iránt köttessék szerződés a többi tartományokkal. 3) Jelen viszony, valamint szerződések és adók csak az országgyűlés beleegyezésével birnak érvénynyel. 4) Az elfoglalandó részek csatoltassanak vissza. 5) Katonaság nyujtassék Magyarország rendelkezésére. 6) Az alkotmány biztosittassék. 7) Fimagvaszakadás és a trónralépő nőutód kiskorusága esetére a nádor kormányozza az országot. 8) A nőutódok adassanak férjhez, azonban csakis r.-kath.-okhoz. 9) A viszony, mely ezen örökösödés által a többi országokkal és tartományokkal keletkezend, magyaráztassék meg. 10) Magyarok neveztessenek a belső tanácsba; a magyar ügyek csak magyarok által kezeltessenek; hivatalok csak magyaroknak adassanak. 11) Békék magyarok hozzájárultával köttessenek. 12) A sérelmek orvosoltassanak. 13) A kir. birtokok ne idegenittessenek el. — Ezen határozataikat, melyeket julius 7-ikén hoztak, 8-ikán terjesztték fel a királynak hg. Eszterházy Pál, nádor elnöklete alatt. Ezek azonban nem érintették kedvezően Károlyt, mert e szerint az örökösödésből netalán születendő leánya ki lett volna zárva.

Világosságot vet ezen érzelmekre az 1722 elején Pálffy Miklós nádor (időközben meghalt Eszterházy s helyébe Pálffyt választották) és Szluha

Ferencz nádori itélőmester, ki Rákóczy párti volt, közt folyt levelezés.

1722. február 21-ikén Bécsből kelt levelében a nádor e kérdést intézi Szluhához: „vajjon mit lehetne mi nekünk a successióért kérnünk Felséges Urunktól?“ Szluha Pozsonyból február 23-ikán kelt levelében kitérőleg válaszol. Nem tartja a női örökösödés elfogadását szükségesnek, mert Károlynak születhetik még fia s nem tudja, mi lenne egyenértékü, mit a nemzet cserébe kérne. Pálffy február 25-iki levelében felszólitja az itélőmestert, hogy értekezzék a Pozsonyban lévő országgyűlési tagokkal, mit tévők legyenek, ha a király előterjeszti a successiót? Szluha márczius 2-ikán válaszol: Félnek — ugymond — véleményt mondani. Emlegetik a sérelmeket: Erdély, a temesi főispánság, a Szerémség, Servia és a katonai véghelyek nincsenek bekebelezve; a magas adó; a nagy katonaság; a só drágasága; idegenek alkalmazása a hivatalokban. Különben a magyarok óhajtják a personalis uniot a német birodalommal. De Szluha nagyon fél attól, hogy Magyarország szorosabb viszonyba jön a német birodalom egy részével, s a királyság egy herczegség alá fog vettetni. A nők uralkodását pedig épen nem tartja előnyösnek. A nádor végre márczius 7-iki levelében még egyszer felszólitja az itélőmestert a kivánalmak kipuhatolására, mert az udvar már a legközelebbi országgyűlésen akarja az ügyet tárgyaltatni.

Különben az ezen érzelmekben rejlő nagy ellentállási erőt, melyet ugyan az alkotmányosabb kormányzás s kiváltságok osztogatása némileg megpuhitott, csak akkor fogjuk igazán ismerni, ha megfontoljuk, hogy ugy a király, mint az örökösödés elfogadtatása mellett működők részéről menynyiszer nem kivánták hallani, hogy ez Magyarország önállóságát semmiképen sem fogja alterálni, ha megfontoljuk, hogy ugyanez időben a nemzet mennyi tételes intézménynyel kivánta megpecsételni nyolczszázados függetlenségét.

Jól tudták ezt a király belső tanácsosai, kik az 1722. márczius 10-iki értekezleten elhatározták, hogy az 1715-iki országgyűlés által alkotott reformbizottságok (vallásügyi; adóügyi; igazságszolgáltatási; közigazgatás-, katona- és közgazdasági bizottságok) készüljenek el az országgyűlés összejövetelére, mert mint Csáky kifejezte volt, ez kedvező hangulatot fog a magyarok közt kelteni.

Managetta udv. tanácsos egy nehány Bécsbe intézett levele pedig, ki Pozsonyba az országgyűlési tagok megnyerésére küldetett, felvilágosit egyrészről a feltételekről, melyeket ezen törvényjavaslathoz füztek volt, másrészről azon aggályokról, melyeket ez sokakban támasztott. Managetta jelen volt az Eugen hg.-nél tartott ápril 30-iki értekezleten és itt azon sulyos feltételekről nyilatkozott, melyeket a nőörökösödés elfogadására ugyan hajlandó főurak ezért cserébe követelnek. Itt többeket nevez meg,

kik alkalmasak volnának az ügy előterjesztésére, hanem, mint Csáky biboros megjegyezte, a magyarok nem fogják az ügyet maguktól inditványozni. Különösen ellene vannak — jegyezte meg Managetta — Szluha, Nagy és Ráday, ki Rákóczy egykori titkára volt. Junius 29-ikén kelt levelében pedig Managetta egy irásról tesz emlitést, melyet néhány nappal azelőtt terjesztettek, s melyben az unióra irányuló törekvéseket az ország romlására vezetőknek nevezték, melyek az országot tartománynyá fogják sülyeszteni.

Mídőn pedig a pragm. sanc. elfogadva, annak egyedül szentesitése volt hátra, ezen patriota párti áramlat egy az ország alkotmányát és önállását biztositó uj törvény megalkotására vezetett és annak érvényre juttatásában a legnagyobb kitartást tanusitotta. — Röviden akarom e törvényczikk keletkezését itt előadni, mert világos bizonyságot tesz arról, hogy a pragm. sanc. az alkotmányt és önállóságot a legkevésbé sem érintette, sőt függetlenségünk biztositékait ujra megalkotta.

A két első t.-cz. elfogadása után az országgyülés a következők megalkotásán fáradozott, s az uj határozatok a régiekkel le és feliratok alakjában számtalanszor megtették az utat országgyüléstől a királyhoz és viszont. Az október 10-iki és deczember 2-iki feliratokra vonatkozó módositásait a király február 18-ikán irta alá, mely leirat alakjában márczius 1-jén olvastatott fel. Ezen leirat-

ban a király nem változtat az első két törvényczikken, a harmadikra azonban, mely önállóságunk biztositékait tartalmazta, azt jegyezte meg, hogy feleslegesnek tartja, miután ily biztositékok a közel multban is gyakran alkottattak. Az országgyűlés azonban ragaszkodott előbbi határozatához s változatlanul felterjesztette a III. törvényjavaslalot. Ápril 17-ikén felolvassák az országgyűlésben az öt nap előtt kelt leiratot, mely értesiti az országgyűlést, hogy Ő Felsége Prágába kénytelen nemsokára távozni, s minthogy szeretné az országgyűlést elutazása előtt berekeszteni, óhajtja, hogy nevezzen ki az országgyűlés kebeléből egy bizottságot, mely lépjen a királyi biztosokkal közvetlen érintkezésbe és a véleménykülönbségekre igy nyert megállapodások országgyűlési határozattá válásuk után terjesztessenek elébe szentesités végett. Az országgyűlés megfogadta a tanácsot, az érintkezés megtörtént s a biztosok végre beleegyeztek az önállóságot biztositó határozatba oly záradékkal azonban, hogy a törvények ugy értelmeztessenek, a mint azokra vonatkozólag a király és országgyűlés meg fog egyezni. A megállapodás junius 1-jén került a táblák szine elé, melyek junius 2-ikán mondják ki határozatukat, melyeknek értelmében a javaslatot visszavetik és csodálkozásukat fejezik ki a fölött, hogy a király esetleges értelmezéseknek akarja kitenni évszázados jogaikat. Még a törvényhozástól is megakarták vonni az önállóságot sérthető

jogosultságot! Nem történhetne ez ma, a midőn a souverainitás fogalmával tisztában vagyunk, de történhetett akkor, a midőn az állam gyakran egy magánszemély birtokaként tünik fel, a midőn előfordulhat az, hogy egy statutumalkotási joggal biró tartomány örökösödési törvényt alkot és ez nem lesz perhorrescálva és ebben az időben ezt nem mint a souverainitás megsértését, hanem mint az annak megerősitésére irányuló törekvést kell tekintenünk. A junius 2-iki határozat után a királyi biztosok nyomást akartak az országgyűlésre gyakorolni és jelenték, hogy az el nem készült czikkek a jövő országgyűlésre maradnak. 17-ikén végre beleegyeznek a táblák a III. határozatnak a királyi leirathoz képest való szerkesztésébe, azonban kérik a záradék elhagyását. A t.-cz.-ek junius 19-ikén való szentesitése alkalmával a III. t.-cz.-ben meghagyják a sértetlen kifejezést, hivatkoznak az 1715. II. t.-cz.-re, elhagyják a záradékot és emlitésen kivűl hagyják az 1681-iki t.-cz.-et és a Hármaskönyvet. Ime ez a pragm. sanc. III. czikkének története, mely nemcsak azon szivós ragaszkodást tünteti fel, a mely nemzetünket az önállósághoz bilincselte, de a mely az önállóság elvitázhatlan fennállásának is uj bizonyitékát szolgáltatja. Sőt tovább megyünk, mint a pragm. sanc. elválhatlan része, kizár egyersmind minden kétséget a felől, hogy a pragm. sanc. jogainkat a legkevésbé is alterálta. Mert vannak ugyan, a kik (Salamon,

Csillag Gyula, Szabó Béla, Deák) a pragm. sanctiótól elválasztják a III. t.-cz.-et, de ez nézetem szerint nem felel meg a dolog természetének. Miért kellett ujolag az önállóságot megpecsételni, a midőn az 1715-ben, tehát csak 8 évvel azelőtt és számtalanszor annakelőtte megtörtént, a mint helyesen mondja Ő Felsége 1723 február 18-iki leiratában? Erre más ok nem volt, mint azon nagy változás, mely hazánkat az örökösödés és unio elfogadása által érte, és ennek következtében a III. t.-cz. nem is fogható fel másképen, mint a két elsőnek kiegészitője, magyarázata. És ámbátor a főrendek Sinzendorf királyi megbizott 1722 julius 17-iki javaslatát, mely szerint az első két t.-cz. külön szentesittessék, visszavethette a mult iránti tiszteletből, mert régi szokás szerint az egy országgyűlésen hozott törvények egyszerre, mint „Decretum Regis"-ek szentesitettek, de visszavethette azért is, mert hiányzott még egy kiegészitő része és ez a III. czikkely volt.

A pragm. sanct. ellenzésének okai: II. Egyéb okok.

Mint egyéb okok, melyek a pragm. sanc. elfogadását eleinte akadályozták, a következők jelölhetők meg.

Hasonlitva a francziákhoz azon felfogásban, mely nem bizza szivesen gyenge nőkre a kormányzás nehéz feladatát, s mely kifejezve a lex salicában van (La couronne de la France ne tombe pas en quenouille) a magyarok is idegenkedtek nőfejedelmektől. 1723-ig a magyar trónon nőt Márián kivül (1382—1385), ki egyedül maga uralkodott volna, nem is találunk.

Hogy pedig Rákóczynak még mindig volt pártja az országban, kiviláglik onnan, hogy Károly még 1720-ban is szükségesnek találta Virmont altábornagy közvetitésével Konstantinápolyból eltávolittatni, hogy összeköttetéseit Magyarországgal megzavarja.

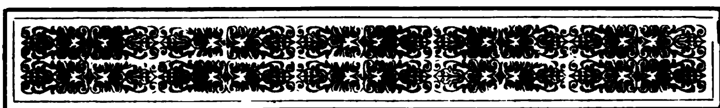
Ellene volt a nőörökösödés megalkotásának egy ideig Anglia is, mely ily irányban nyilatkozott az utrechti congressuson.

S Károly eleinte a protestánsokban sem igen talált támaszra, kik nem biztak a király liberális gondolkozásában s nem várták tőle a szatmári béke (1711) megerősitését.

Végre azon körülmény, hogy a török az országnak még mindig tekintélyes részét birta, melynek kiüzése volt tulajdoképen az egyedüli ok a Habsburg dynastia választására, szintén nem gerjeszthetett bizalmat a nemzetben az uralkodóház ereje és jóindulata iránt.

A magyarok ezen bizalmatlansága, mely a fentebbi okokon kivül még a mult emlékei által is fokozva volt („A magyar király, mint az osztrák tartományok ura egy nagy birodalom alkotására törekszik, melybe Magyarországot be akarja olvasztani." Grünwald Béla.) arra inditották a király megbizottait, hogy 1712 április végén a nőág örökösödésének előterjesztését elhalasszák, a mig ugyanis meg nem lehet nyerni a befolyásosabb urakat.

Történeti események, okok és férfiak, kik a pragm. sanc. utjában álló akadályokat elháritották és annak létrejövetelét elősegitették.

Még 1712-ben a viszonyok a pragm. sanc. elfogadására nézve oly rosszul álltak, hogy a király a koronázó országgyűlésre lejövén, minden erőlködést az örökösödés elfogadására eltiltott. Nem kell azonban azt gondolnunk, hogy Károly lemondott volna a gondolatról a Habsburg dynastia nőágát Magyarországon trónra juttatni, mint azt némelyek gondolják (Nagy Ernő) és az 1715 III. t.-cz.-et ugy magyarázzák, hogy ekkor Károlynak még nem volt intentioja az örökösödés behozatala. Egész életének fő törekvése az örökösödés birtokainak minden részében való elfogadtatása volt, s ha néha *látszólagosan* eltérést is tapasztalunk az elv következetes érvényre juttatásától, azt inkább a viszonyok kényszeritő hatalmának avagy fiutódok nyerése reményének (Beksics Gusztáv) kell tulajdonitanunk, sem mint az elv megtagadásának. Igy volt ez 1715-ben is, mely évi III. t.-cz. megalkotását egyrészt a magyarok kedvezése kinyerésének, más-

részt pedig fiutódok származása reményének tulajdonitom, de nem a leányág trónra juttatásának elvéről való lemondásnak. (Tényleg 1716-ban fia született Károlynak, ki azonban még ugyanazon évben elhunyt.)

Egyrészt azonban ezen következetes politika. másrészt a viszonyok szerencsés alakulata azt eredményezték, hogy 1722-ben az akadályok legnagyobb része el volt háritva, oly annyira, hogy az örökösödést maga az országgyűlés inditványozta.

Rákóczy, kinek 1712-ben még nagy összeköttetései voltak és nagy befolyást gyakorolt a magyar politikára, 1722-ben hatalmát már végképen elvesztette. Kezdetben birta ő Anglia, Hollandia és Francziaország támogatását, melynek követe Polignac utasitva volt az utrechti congressuson ügyét támogatni. Sinzendorf azon ajánlatát azonban, hogy Károly a protestansokat kielégitendi, ha viszont Hollandia és Anglia elejtik Rákóczy ügyét, Polignac, Rákóczy minden ellenzése daczára elfogadta; hasonlót tett Villard Eugen herczeggel szemben, később pedig Francziaország és Ausztria barátságos viszonyba léptek. Rákóczy ilyképen kijátszva az emlitett három hatalom által, kiktől legjobban remélte ügyeinek támogatását, Spanyolországba, majd Törökországba ment, hol csillaga 1722-ben már végkép letünt.

Hathatósan emelték a Habsburg ház dicsőségét Eugen péterváradi, temesvári és belgrádi győzelmei, melyek a magyar nemzetben uj bizalmat

keltettek az örökös tartományok iránt, s minthogy Magyarország e korban a folytonos küzdelmekben kifáradva és elgyengülve, különben is már Lajos óta megszokva a történeti personalis uniót, szövetségest keresett, körültekintve figyelme önként Ausztria felé irányult, minthogy 40 év alatt Lengyelország tetemesen hanyatlott; Svédország, Poroszország távol voltak; Oroszország pedig más hitű.

A protestansok pedig, kik eleinte bizalmatlanok voltak a király iránt, mindinkább meggyőződtek a felől, hogy a szatmári béke óta fejét hatalmasan felütő katholikus párttal szemben támaszukat egyedül a királyban fogják lelni. S ha nem is gondoljuk, hogy Károly oly liberalis lett volna, mint a milyennek mutatkozott, legalább olyannak mutatkozott és a sok elnyomatást elviselt protestansoknak már ez is jól esett. Felesége az egybekelés előtt protestans volt; a mint rebesgették, braunschweigi Erzsébet a bibliát olvasgatta; szövetségesei protestánsok voltak s a jezsuiták eltűntek udvarából. 1722 november 1-ji, Pállffy Miklós nádorhoz intézett leiratában óhajtja, hogy a protestansok sérelmei még ez országyülésen orvosoltassanak. 1723. junius 12-iki, a vármegyékhez intézett leiratában pedig kedvetlenségét fejezi ki a protestansok sérelmeinek orvosolatlan volta felett s a protestasok kimélését kötelességévé teszi a vármegyéknek. Valószinü, hogy kegyhajhászat volt, de még inkább valószinü az, hogy az volt azon irányzat is,

mely egy e tájban megjelent (1719 — 1723) emlékiratban fedezhető fel, s mely az alsóbb osztályok pártolását javasolja, valamint egy általános előkészitő gyűlést ajánl.

Az 1715-iki országgyűlés, mely ugyan nem foglalkozott a leányági örökösödéssel, alkotmányos működése és azon körülmény, hogy 1712 után két évre ujolag országgyülés hivatott egybe; a királyné megkoronázása; a nádorválasztás s a király egyéni tulajdonságai (egy ujabbkori államférfiu jellegével birt: jól beszélt latinul és a jogtudományban meg az államgazdaságban jártas volt) szintén bizalomgerjesztőleg hatottak a magyar nemzetre, a mely a királylyal folytatott oly sok viszály és egyenetlen ségután már nagyon óhajtott alkotmányosabb kormányt.

Károly ezen kivül külállamokkal való érintkezéseiben is törekedett a leányág örökösödését ismeretessé tenni. Az 1718-iki, Londonban tartott tanácskozás alkalmával, a midőn a négyes szövetség megköttetett, Károly király az olasz és belgiumi tartományokat, mint a leányág nevében is birtokoltakat, emliti.

Befolyása volt a horvátok előzékenységének és az Erdélyben elfogadott pragm. sanctiónak is a magyarok hasonló elhatározására.

Nagy hatásuk volt a magyarok kedvező hangolására az 1720 óta Pozsonyban és Pesten tartott országos bizottmányokban folytatott bizalmas beszél-

getéseknek is, melyek az érzelmek kipuhatolására, illetőleg megnyerésére jó alkalmat szolgáltattak. (Emliti ezeket a bizottmányok egy tagja: Károlyi Sándor is.) Ezen beszélgetések különösen oda irányultak, hogy a javaslat előterjesztése az országgyűlés részéről történjék.

Hogy pedig az udvar élénk tudatában volt a magyarok részéről fennálló akadályoknak, bizonyitják azt azon gyakori tanácskozások, melyek a fejedelem és kitünőbb tanácsosai által e tárgyban tartattak. Igy tanácskozás tartatott 1720 julius 15-ikén hg. Eugennál, hol Trautsohn, Sinzendorf és Starhemberg is jelen voltak s hol határozattá lett az országgyűlés összehivásának elhalasztása az országos bizottmányok feladata elkészültéig. Egy következő 1722 márczius 10-iki értekezlet pedig, melyben Eugen hg., Trautsohn, Sinzendorf, Starhemberg, Pálffy nádor, Illésházy kanczellár, Eszterházy és Erdődy vettek részt, elhatározta, hogy az országgyűlés csak junius végére hivassék össze. Megállapodtak, hogy az örökösödésről már a meghivó levélben kell emlitést tenni, valamint érinteni az ez által elérendő jólétét az országnak. Az értekezlet egyszersmind helyeselte Illésházy inditványát, mely szerint a főispánokhoz, püspökökhöz, káptalanokhoz magán természetű felhivások intéztessenek a végből, hogy az országgyülés inditványozza az örökösödést.

A fenntebbieken kivül hátra van még azon

férfiak működésének érintése, kik különösen fáradoztak az örökösödést inditványozó országgyűlési párt szervezésén.

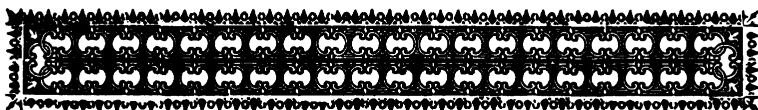
Mindenekelőtt emliteni kell itt Károlyi Sándort (résztvett a bécsi küldöttségben is), kinek működését legjobban két levéllel jellemezhetem, melyek egyikét Managetta, másikat pedig Erdődy irta. Managetta 1722 junius 19-iki levele ez, melyben megemliti azon urakat, kik a párt szervezésében különösen résztvesznek; ezek: a nádor, az Erdődy grófok, Csáky. Károlyi érdeme — folytatja levelét Managetta, — hogy a felvidéki megyék utasitották követeiket az örökösödés elfogadására. Ezen férfiu valóban sokat tesz és megérdemli, hogy különös kegyelemmel vétessék figyelembe. Ugyanez év junius 21-ikéről szól Erdődy levele, mely Trautsohnhoz van intézve és mely az iró reményét fejezi ki az örökösödés önkéntes felajánlására. Dicséri Károlyit, s ajánlja őt az üresedésben levő országos báróságok valamélyikére kineveztetni. Károlyi jutalma nem is maradt el, figyelmen kivül hagyva a szatmári béke megkötéseért nyert elismeréseket, itt a következőket jegyezhetem fel: 1723 szeptember 12-ikén a valóságos belső titkos tanácsosi czimet nyerte el, 1723 október 4-ikén lovassági vezérré neveztetett ki s 1724 január 5-ikén a felállitott helytartótanács tagja lőn és a tartományi biztosság főigazgatója. Nagy buzgalmat fejtett ki Managetta udv. tanácsos is, ki a Csáky

elnöklete alatt 1722 ápril 13-ikán összeült országgyűlési bizottmányokba küldetett le Bécsből, hogy kéz alatt szervezze a pártot. Emlitett levelein kivűl itt még az 1722 junius 4-ikén a német kanczellárhoz intézett levelét érinthetjük, melyben azon urakról tesz emlitést, kik a király óhajának készek eleget tenni. Ezt báró Sándortól tudta meg. (Managetta János György gyermekeivel együtt az 1723. 128. t.-cz. által honfiusittatott.) Ez irányban hatott gr. Csáky bibornok és kalocsai érsek, ki több bizottmány elnöke volt és ki a bizottmányokban részt nem vevő felső-magyarországi főurakat személyesen látogatta meg. (A Szt. Gotthard ápátságot nyerte jutalmul.) Végre emlitést kell itt még tenni Szluha Ferencz, nádori itélőmesterről, ki ámbátor, mint a fenntebbiekből kitünik, eleinte ellenzője volt a leányági örökösödésnek, később szintén sokat tett annak elfogadtatására. Hivatalból az ország minden részeiben működvén, megyéről megyére járt ékesszólásával a köznemességet nyerve meg, majd pedig később ő volt az 1723. I. és II. t.-cz. szerkesztője. Ezért királyi személynök lett, 1726-ban báróságra emeltetett, a nógrádmegyei salgói uradalommal ajándékoztatott meg, majd valóságos belső titkos tanácsos, kanczell ref. tan.*

* Kitüntetéseket nyertek még: A nádor 1 arczképet és St. Georgen meg Pösing uradalmakat, az esztergomi érsek gyűrűt, a nyitrai püspök egy keresztet és a v. b. t. tanácsosi czimet, Nagy István egy 94.000 frt.-os, Prileszky egy 6000 frt.-os; Jeszenák egy 400 frt.-os birtokot nyert jutalmul. Sokan v. b. t. tanácsosi czimet (köztök gróf Kollonich) és kamarási méltóságot kaptak buzgólkodásukért.

Igy alakulván a körülmények és igy szerveződvén a párt, Károly 1722 május 1-jén királyi meghivó levelet bocsát ki, mely az órszággyűlést Pozsonyba junius 20-ára tűzi ki. A királyi meghivó levél, mely a nemzet törvényes jogait biztositja, utal egyszersmind a leányági örökösödésre és az együttes birtoklásra.

A pragmatica sanctió elfogadásának rövid története.

Az 1712-iki koronázási országgyülés a király bécsi megérkezte után február 2-ikán április 3-ára hivatott össze, de a Pozsonyban dühöngő pestis miatt már 1712. szeptember 28-ikán feloszlott. Ekkor, ámbátor már bolygatták az ügyet, a körülmények még épen nem voltak kedvezők az örökösödési törvény elfogadására.

A következő 1715-iki országgyülés (az első ülés csak május 2-án volt, mert a követek lassan gyültek egybe; Bihar vármegyéből Pozsonyig 3 hétig utaztak) 4 reformbizottságot választott a sérelmek orvosolására és uj kivánalmakra vonatkozótörvényjavaslatok készitése czéljából: adóügyi-, vallásügyi-, igazságügyi-, közigazgatás-katona-közgazdaságügyi bizottságot. Az adóügyi bizottság 3 összeirása is kudarczot vallott, a vallásügyi bizottság, nehogy a protestánsok ellen határozatok hozzassanak, de hogy ne is nyerjenek engedményeket, feloszlattatott, a másik kettő pedig, mint már emlitők, Eszterházy és Csáky elnöklete alatt erősen dolgozott, hogy elkészüljenek 1722-re.

Mint azonban már egy fenntebbi pontban kifejtettem, a viszonyok mind szerencsésebben alakultak az örökösödés elfogadtatására. Hozzájárult ehhez, hogy Károlynak 1717. május 13-ikán leánya született (Mária Therézia) s igy most már közvetlen érdekében állott az örökösödés megállapitása. 1719-ben József leánya, Mária Josefa, Frigyes Ágosttal egybekelvén, minden trónigényről lemond s hasonlóan cselekszik József második leánya is 1722-iki egybekelésekor.

Itt volt az idő; 1722 junius 20-ikára összehivatik az országgyülés.

A király julius 3-ikán szándékozik Pozsonyban megjelenni, mint ezt egy Pálffy Miklós nádor részére, Bécsben, julius első napjaiban készitett programm mutatja.

Az országgyülés (a főrendek személyesen; a követek testületileg) mindenekelőtt junius 27-ikén a Szent Mihály templomban gyült egybe a Szt.-Lélek segitségül hivására, mely napon Nagy István alnádor egyszersmind kijelentette, hogy a gyengélkedő személynököt ideiglen ő fogja helyettesiteni.

Az első ülés junius 30-ikán volt. (*Felső táblán* 156-an: 33 főpap, 8 országbiró, 2 koronaőr, 16 főispán, 38 gróf és 59 báró; *alsó táblán*: 281-en: 15 királyi táblai tag, 89 megyei követ, 70 városi követ, 43 káptalanbeli követ és 64 absentium ablegati; a követek össze-vissza foglaltak* helyet.)

* Köztük Horvátország részéről jelen voltak az orszéggyülésen Branyuk János, Zágráb és Varasd megye alispánjai, a turopolyai gróf és 8 városi küldött.

Nagy István elfoglalja az elnöki széket s Bartakovics Pál esztergomi káptalani követ imája mellet segitségül hivták Istent a nagy és fáradalmas munkára.

A két tábla üdvözli egymást s aztán az alsó táblán Nagy alnádor ajánlja a dynastia leányági örökösödésének elfogadását.

Majd föláll ikladi Szluha s előbbi érzelmeiből egészen kivetkőzve (Jól mondja Grünwald: „A magyar országgyülésen 1723-ban ép azok inditványozzák az örökösödés elfogadását, kik leginkább idegenkedtek tőle) a lehető legszóvirágosabb beszédben igyekszik a nőörökösödés hasznosságát, czélszerüségét bizonyitani. Szükséges, — ugymond — hogy az elhaló kormányost uj váltsa fel, mert külömben a hullámok martalékáivá válandunk. Az ország java megkivánja a királyok szakadatlan egymásután következését. Az érdekközösség az osztrák örökös tartományok és hazánk között, sőt saját magán és családi érdekeink, feleségeink, szeretett magzataink érdeke követeli, hogy az 1687. és 1715. III. törvényekben elfogadott öröklési rendet a leányutódokra is kiterjeszszük. Vagy vajon — folytatja beszédét – a nők és gyermekek trónra emelése-e az ok, mely visszatart benneteket a nőörökösödés elfogadásától és történetünk évlapjain végigmenve példákkal igyekszik elháritani minden ez irányban támasztható ellenvetést. Az ősök példája által, kik a királyi családhoz mindig ragasz-

kodtak, buzditja a táblát a nőörökösödés elfogadására. Költői példákkal igyekszik továbbá az lesőszülöttség előnyeinek jogosultságát bizonyitani, mert, mint mondja, Herkules a bölcsőben adá jelét erejének s a hajnal megjelenti a napot. Határozottan állitja, hogy Károly leánya férfias érzelmü lesz, dicsőségesen fog előhaladni az uton, melyet neki atyja hősi sége egyengete meg aczéljával. A külső erő elleni biztonság, a haza nyugalma, a szivek őszinte egyesülése, a szent béke, a nép gyarapodása, a főrendek és a nemesség méltósága (?) és az egész ország boldogsága mind megkivánják a javaslat elfogadását.

A rendek háromszoros vivatban törtek ki s a javaslat Szluha beszédére minden ellenzés nélkül e felkiáltásokkal: „Éljen a felséges ausztriai ház! Éljen a leányági örökösödés!" elfogadtatott.

Acsády Ádám vezérlete alatt a határozatot küldöttség vitte tudtul a főrendeknek, kik hasonlóan éljenzések között fogadták el.

Majd közös ülésben megerősitették a végzést és 62 tagu küldöttséget menesztettek a királyhoz (Bécsbe) egyrészt tudtul vinni a határozatot, más részt pedig meghivni az országgyülésre. Bécsben julius 2-ikán a küldöttség összegyült Pálffy lakásán s 3-ikán a királyhoz hajtattak, hol Csáky biboros a császｚ. kir. udv. méltóságok jelenlétében következőleg szólitotta meg a Felséget: (rövid kivonatban) Miután junius 20-ikára összegyültünk s a

Szentlelket segitsègül hivtuk, valószinüleg annak sugallatából elhatároztuk nem kényszeritve, hanem szabad akaratból, hogy Felséged fiágának kihalása esetére az elsőszülöttségi rend megtartása mellett elfogadjuk a nőági örökösödést. Javasolja ezt a kül- és belbiztonság fenntartása, az interregnumok elhárítása, Felséged és elődeinek érdeme és nincs semmi mi ellenezné. Mert kiben lehetne bátrabban bizni, mint Felséged magas házában. Magyarország ez által hiszi ugy saját, mint Felséged többi örökös országai és tartományai jólétét előmozdithatni, ha azokkal Felséged és mindkét nemü örököseinek kormánya alatt a tervezett unióban egyesitve leend. Valamint hiszi, hogy igy szilárdabban megtartatnak az ő szabadságai és kiváltságai. Végre kéri a királyt a javaslat elfogadására, melyet ők szabad akaratból készitettek. E helyeslés — ugymond — meg fogja vigasztalni Magyarországot és azokat, kik őket küldötték.

A király kegyesen fogadta a beszédet s erre a kalocsai érsek kezet csókolt neki, majd pedig a királynénak is tudtul vitték a határozatot. Még az nap sokan visszatértek Pozsonyba.

A következő julius 6-iki ülésben a követek helyei rendeztettek, valamint elhatározták a király fogadásának módját, ki másnap volt Farkasfalvára érkezendő. A határozat szerint Farkasfalván küldöttség fogadta a királyt, melynek feje Erdődy ékes beszéddel szólitotta meg. Innen Károly a rendek kiséretében lóháton vonult be Pozsonyba.

Julius 8-ikán a rendek összegyültek a várba, hol az esztergomi érsek által a nádornak az előadások átadattak. Erre a főrendek termében mind két tábla összegyült, melyeknek az előadásokat Pálffy Miklós felolvasta. Főbb pontjai: A király említi az ország sanyaru állapotát, saját és elődeinek tetteit. Elismeréssel fogadja a magyar nemzet határozatát, melynek értelmében őseik példáját követve elfogadják a nőági örökösödést, hogy igy külső- és belső erő ellen is biztositva legyenek. Óhajtja, hogy az örökösödést olyan rendben fogják elfogadni, mint a többi országaiban szabályozva lett. Magyarországot minden jogában meg fogja tartani s egyéb sérelmek orvoslását is igéri. Az előadások 8-ikáról keltek.

Julius 12-ikén az előadásokat ujra felolvassák, s az alnádor az ausztriai örökösödési szabályokat adja elő, minthogy — mint magát kifejezte — az örökösödést Magyarországban hasonlókép kell szabályozni. A nap még hátralévő részében, valamint 13-ikán és 14-ikén szervezési munkálatok folytak, melyeknek eredményét 14-ikén este 7 órakor mutatták be a királynak. 16-ikán $^{1}/_{2}$10 órakor elővették a nőörökösödés tárgyalást. Bizottságot küldenek az alnádor inditványára a király itt marasztalására. Ezután az alnádor jelenti, hogy az örökösödési rendet illetőleg még nem történt intézkedés, mire annak Ausztriától eltérőleg való megállapitását határozzák el.

A kész javaslatot, melyet hihetőleg maga készitett, Szluha elolvassa és változtatás nélkül egész terjedelmében határozattá válik.

A következő ülésben 17-ikén a főrendek vették tárgyalás alá és a bécsi küldöttség felvételének kivételével nem változtattak rajta (a gyűlésben Ő Felsége részéről Sinzendorf vett részt).

A főrendek határozatát az alsó táblának Szluha vitte tudtul.

Igy az első pillanatra gyorsnak látszik a processus, ugy, hogy sok irónk azt állitja, hogy ritka törvény fogadtatott el a magyar országgyűlésen igy uno ictu. De ha tekintetbe vesszük a sok előmunkálatot egyrészt, melyek az akadályok elháritására irányultak, másrészt az akkori országgyülés szerkezetét, mely az ügyet előlegesen szokta meghányni-vetni és jóformán csak a határozat formulázására gyült egybe, akkor talán épen ellenkező álláspontra helyezkedhetünk.

17-ikén távozott a király és a bucsu üdvözleten átveszi a két határozatot; 18-ikán pedig egy a király szükségképeni távozását jelentő leirat olvastatik fel az országyülésen. Ő Felsége részéről Pozsonyban Starhemberg és Kinsky maradtak.

Ezután a következő határozatokkal együtt a két első és végre a 3-ik határozat is sokszor megteszi az utat királytól az országgyűlésig és országgyűléstől a királyhoz le- és felirat alakjában (e közben azonban változást nem szenvedtek), mi régi

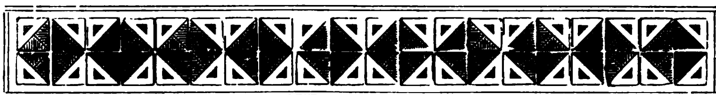
alkotmányunk szervezetében rejlett, minthogy egy országgyűlés határozatai egyszerre szentesittettek és egy királyi végzeményt (decretum regis) alkottak, ugy hogy a magyar pragm. sanc., miután a király azt még Eugen hg., Sinzendorf, Managetta, Öttl és Starhemberg által megvizsgáltatta, csak 1723 junius 19-ikén nyert szentesitést.

Ez a pragm. sanc. rövid története, melynek minden államában, országában és tarmományában való elfogadtatására Károly oly sok buzgalmat forditott, melyet ezenkivül, hogy annál több biztositéka legyen, még küllállamokkal is megpecsételtetett (Francziaország, Spanyolország, Anglia, Németalföld Dánia, Svédország, Oroszország, a német választófejedelmek testülete, Poroszország, Lengyelország és Szászország.)

Károly tehát nyugodt lélekkel szállhatott sirba, Mária-Therésiának a trón minden oldalról biztositva volt. De a történet ezen része ismét bőségben mutat a hit- és szószegés gyalázatos példáira. Azok, kik elismerték az örökösödést, kik azt támogatni fogadták, ellene ragadtak fegyvert. Megtámadja Austriát II. Frigyes s Sziléziát követeli, reátámad bajor Károly és III. Ágost lengyel király, az osztrák-szláv tartományok legnagyobb részét igényelve. Elhagyatva mindenkitől és semmiben sem reménykedve többé, a királynő utolsó kisérletképen a magyarokhoz fordul. A „vitam et sanguinem pro rege nostro Maria Theresia“ felkiváltás arany betük-

kel fog mindig történetünk lapjain ragyogni, mely megmutatja, hogy van nemzet, mely minden oldalról megtámadott uralkódáját is meg képes védeni, van nemzet, mely még a legnehezebb megpróbáltatások idejében is egy perczre sem feledkezik meg a törvényes alapról és szentnek tarja adott szavát.

A magyar pragmatica sanctio szövege magyar nyelven.

A magyar pragm. sanc., vagyis az 1723. 1. 2. és 3. t.-cz., egész terjedelmében igy hangzik:

I. CZIKK.

Magyarország és a hozzá kapcsolt részek Karai és Rendei Ő szentsége cs. és kir. Felségének, szabadságaik és előjogaik atyai és legkegyelmesebb megerősitéseért és Ő legszentségesebb Személyének a Rendek körébe érkezteért legforróbb hálájokat jelentik ki.

Ő legfenségesebb cs. és kir. Felségének a jelenlevő országgyűlésen szerencsésen és sokkal nagyobb számmal, mint talán valaha, összegyült országos Karok és Rendek atyai és legkegyelmesebb hajlandóságát s azok megmaradására Magyarország s annak kapcsolt Részei állományának öregbedésére s annak minden eshetőségre külső erő ellen is a szomszéd örökös országok és tartományokkal állapitandó unióra és a hazabéli nyugalom fenntartására

irányzott gondját és szorgalmát azon legszentségesebb cs. és kir. Felségének az Ország és hozzákapcsolt Részek Karaihoz és Rendeihez legkegyelmesebben bocsátott királyi leveléből és legközelebb tett előadásokból alázatos és jobbágyi hűségök buzgóságával és állandó hevével legalázatosabban megértvén; ezen irányokban legkegyelmesebben tanusitott atyai indulata és kegyei különös fogadásáért; és hogy ellent nem állván a legsulyosabb, a rómaiszent birodalmát s Európa nyugalmát illető gondjai és munkái, hűséges Karai közé jőni, és őket, legmagasabb s előttök a legnagyobb mértékben tisztelt Személyében, atyailag vigasztalni; s először is és mindenek előtt a hűséges Karok és Rendek előleg az iránt benyujtott legalázatosabb folyamodásuk nélkül, tisztán irántok táplált atyai indulatból, örökös Magyarországra és a hozzákapcsolt Részek, országok és tartományok öszves Karainak és Rendeinek, minden ugy hitleveleken alapuló, mint más egyéb valamennyi, eddig engedett és alkotott s a jelen országgyűlésen és jövendőben is országgyűlésileg alkotandó jogaik, szabadságaik, kiváltságaik, mentességeik, törvényes szokásaik, előjogaik és törvényeik megtartását ajánlani; s azokat, s azok közül mindeniket egyenként megerősiteni méltóztatott volna; a legalázatosabb s mennyire tőlök telik legnagyobb hálájokat mutatják be Ő legszentségesebb cs. kir. Felségének, és azért is;

1. §. Hogy legfelségesebb austriai Háza női

ivadékát is, annak és az attól leszármazók magvaszakadtáig, Magyarország királyi koronája s az ezen szent koronához tartozó Részek, királyságok és tartományok örökösévé az ország és kapcsolt Részek összes Karai és Rendei szabad szavazatával kikiáltottat és azon Karok és Rendeknek Ő legszentségesebb cs. és kir. Felségéhez Bécsbe meneszett, ünnepélyes küldöttsége által meghivottat.

2. §. És ez ajánlást oly kegyesen és kegyelmesen és hálás indulattal elfogadni; és hűséges Karai és Rendei kegyeletes és üdvösséges kivánataihoz nemcsak hozzájárulni méltóztaték.

3. §. Hanem Magyarország szent koronája területén, és az ahhoz kapcsolt Részek-, országok- és tartományokban is olyatén trónrendet, a férfinemű elsőszülöttség során az Ő legsz. cs. és kir. Felsége többi Németországon belől és kivül fekvő örökös országai- és tartományaiban általa már rendezett, megállapitott, kihirdetett és elfogadott mód szerint, elválaszthatatlanul s a fokok hasonlósága mellett azon egy vonal férfiivadékának előjoga lévén, intéztetni, megtartatni és megőriztetni kivána;

4. §. Ugy hogy azon nő, vagy annak férfi örököse, ki a felséges ausztriai ház, mondott országai és tartományainak, a felséges ausztriai házban bevett s emlitett elsőszülöttség módja szerint, örököse: ugyanazon trónrend szerint ezen s a jövendő esetekben, örökösödési joggal, a Magyarország s hozzá csatolt, szinte eloszthatatlanoknak értendő

Részek, országok s tartományok csalhatatlan királyául tartassék és koronáztassék.

II. CZIKK.

Az Ő szents. cs. és kir. Felsége nőnemű fejedelmi felséges austriai háza, királyi, örökös, folytonos, trónrendéről Magyarország szent koronája területén s a hozzá a régi időktől fogva csatolt tartományokban.

Ámbátor Magyarország s a hozzákapcsolt Részek hű Karai és Rendei, tekintve Ő legsz. cs. és kir. Felsége élénk és virágzó, s a legjobb állapotu korát, erőit és egészségét; és az isteni áldásban bizva, őt, hű Rendeinek e végre a legjobb Isten zsámolyánál mondott és megszűnés nélkül mondandó imáira is, nagy és dicső férfi utódokkal bőven megáldandónak és magokat a hű országos Rendeket elfogyhatatlan férfi örökösei sorsával megvigasztalandóknak, bizalmasan hiszik;

1. §. De minek utána jól tudják azt is, hogy királyok és fejedelmek szinte más emberek halandó sorsának vagynak alávetve; tehát az Ő legsz. cs. és kir. Felsége elődeinek, néhai felséges atyja Lipót és testvére József, Magyarország dicső királyainak annyi és oly nagy, — de még inkább a legkegyelmesebben országló legsz. cs. és kir. Felsége saját — a haza közjavának öregbedésére s hű polgárai tartós boldogságára hadban és békéken véghez vitt dicsőséges cselekvéseit és tetteit éretten és meggondoltan fontolgatva: melyek által

nemcsak örökös országát, Magyarországot s az ahhoz kapcsolt Részeket, országokat és tartományokat nemcsak az érintett dicső elődei által hagyott állapotban megtartá, hanem a legközelebb török háboru alkalmával, ennek leghevesebb rohamai ellen lelkesen megoltalmazta; győzedelmes és szerencsés fegyvereivel, nevének halhatatlan dicsőségére, a Karok és Rendek s az ország magán polgárai maradandó biztosságára is a kapcsolt országok és tartományokba is kiterjesztette, hogy ekképpen a következő időkben is, minden külső, de belső zavarok és veszedelmektől is megoltalmaztathassék; sőt áldott és folytonos csendességben, s az elmék őszinté egyesületében, minden külső erő ellen is, szerencsésen fenmaradhasson;

2. §. Azon kivül minden belső mozgalmakat és a trónürültségnek könnyen támadható s az ország Karai és Rendei előtt is régtől fogva jól ismert bajait gondosan megelőzni kivánva;

3. §. Őseink dicséretes példái által gerjesztve.

4. §. S Ő legsz. cs. és kir. Felsége, legkegyelmesebb Urok iránt hálásoknak és hiveknek kivánva magokat alázatosan tanusitani;

5. §. Ő legsz. cs. és. kir. Felsége férfi ivadéka magvaszakadtával — melyet Isten legkegyelmesebben elforditani méltóztassék -- a trónöröklési jogot Magyarország birodalmában és koronájában s a hozzá tartozó Részek, tartományok és országokban, az Isten segedelmével már visszafoglaltak vagy

még visszafoglalandókban a felső ausztriai ház nőivadékára, — még pedig első helyt a most országló legsz. cs. és kir. Felségtől;

6. §. Aztán, ennek elfogyásával a néhai dicsőült József

7. §. S ezeknek elfogyásával a néhai dicsőült Lipót császárok és királyok ágyékaiból leszármazó, törvényes, római katholika hitű, mindkét nemű utódokra, ausztriai főherczegekre, az Ő legsz. cs. és kir. most országló Felsége által már Németországon belül és kivül fekvő, örökös országai- és tartományaiban, Magyarországgal s a hozzá kapcsolt Részek, országok és tartományokkal eloszthatatlanul, és elválaszthatatlanul, kölcsönösen és együtt, örökösödésileg birandókban, megállapitott elsőszülöttségi sor szerint, az előre bocsátott jogon és renden átteszik;

8. §. És az emlitett trónöröklést elfogadják;

9. §. S ekképpen, ugyanazon női trónöröklést, a Felséges ausztriai házban behozottat, és elismertet — kiterjesztvén reá most, akkor helyett, az 1687. 2. és 3. s hasonlóképpen az 1715. 2 és 3. czikkeket — a fenn irt rend szerint megállapitják;

10. §. Az elébb emlitett, azon Felséges házbeli nőnem, mint előleg kijelentett örökösök; s mindkét nembeli trónörökösök, ausztriai főherczegek által elfogadtatni, helybenhagyatni s az ország s ahhoz kapcsolt Részek, országok és tartományok Karai és Rendei előrebocsátott, Ő legsz. cs. és kir.

Felsége által hasonlóképpen előleg legkegyelmesebben megerősitett, hitleveli és más előre kijelentett szabadságai és előjogaival együtt a fennidézett czikkelyek tartalma szerint minden következő időkben, a koronázás alkalmával megtartatni határozzák.

11. §. És csak a mondott női vonal mindenképi elfogyása utánra tartják fenn magoknak a Karok és Rendek ősi és régi s helybenhagyott és bevett törvényes szokásukat és előjogukat a királyok választásában és koronázásában.

III. CZIKK.

Az ország és a hozzá kapcsolt részek Karai és Rendeinek jogai, előjogai és szabadságai megerősittetnek.

Ő legsz. cs. és kir. Felsége az ország és a hozzá kapcsolt Részek összes hű Karai és Rendei minden, ugy hitlevélbeli, mint egyéb jogait, szabadságait és kiváltságait, mentességeit, előjogait, hozott törvényeit és helybenhagyott törvényes szokásait (összhangzásban az 1715. eszt. 1. 2. és 3. czikkelyekkel s az azokban foglalt esküpéldány értelmében leendő 1. és 2. czikkelyeivel a jelenlevő országgyülésnek) kegyelmesen megerősiti és megtartandja.

1. §. Hasonlóképpen Ő Felsége utódai, Magyarország s hozzákapcsolt Részek törvényesen koronázandó királyai az ország és ahhoz kapcsolt Részek

Karait és Rendeit ugyanazon előjogokban, s előre bocsátott mentességekben és törvényekben sértetlenül meg fogják tartani.

2. §. Melyeket azonkivül Ő legsz. Felsége, a maga, bármely állásu, foku és állapotu emberei által, meg fog tartatni.

Imrik: „A pragmatica sanctio keletkezésének története" cz. művében foglalt forditása, mely azonban nem sokban tér el Fogarasi János hires forditásától sem.

A magyar pragmatica sanctio rövid kivonata.

Ez a pragm. sanc. magyar nyelven lehetőleg értelmesen összeállitva. A hosszu czimek, jelzők és felosztások egyrészt, másrészt pedíg a közbeszurt, mellék- és magyarázó mondatok egész halmaza nehezen érthetővé teszik ezen nagynevezetességű törvényt. Hogy tisztábban pillanthassunk be a törvény alapelveibe, de mindazonáltal megtartsuk a benne felállitott sorrendet, szükségesnek találom a fölöslegesnek elhagyásával az egészet még egyszer előadni.

A nemzet hálát mond jogainak megerősitéseért és a király megjelenéseért az országgyűlésen.

A királynak Magyarország megmaradására, örögbedésére, a hazabéli nyugalom fenntartására, és annak az örökös tartományokkal állapitandó uniójára czélzó törekvéseit, hogy azt minden eshetőségre, még külső erő ellen is biztositsa, a Karok és Rendek megértették a hozzájok intézett kir. levélből és a legközelebb tett előadásokból.

Ezen irányokban tanusitott kegyeiért a Karok

és Rendek legalázatosabb hálájokat mutatják be; s ezért

elfogadják Magyarországon és az ahhoz kapcsolt részekben, melyek elválaszthatatlanoknak tekintendők, a Habsburg-ház nőivadékának örökösödési jogát a fiutódok elsőszülöttségének fenntartása mellett, még pedig ugyanazon rendben, a mely az örökös tartományokban divik, a melyek ez utódok kihaltáig a magyar korona országaival együtt elválaszthatlanul birtoklandók.

II. CZIKK.

Az örökösödési rendről.

Ámbátor a Karok és Rendek egyrészt Ő Felsége erejében, másrészt Isten áldásában bizva bizodalmasan hiszik, hogy meg fognak vigasztaltatni Ő Felsége elfogyhatatlan férfi örököseinek sorával, de minekutána, jól tudják, hogy királyok és fejedelmek is alá vannak vetve a halandó sorsnak s azért tekintetbe véve Ő Felsége elődeinek és magának Ő Felségének hadban és békében véghezvitt dicsőséges cselekedeteit és tetteit 1. *külső és belső zavarok elháritására,* 2. trónürültségből származható bajok elkerülésére, 3. az ősök példái által buzditva, 4. a király iránt hálájoknak kifejezést adni óhajtva a fiág magvaszakadtának esetére *Magyarországon és az ahhoz tartozó részekben, a visszafoglaltakban vagy ezután*

visszafoglalandókban a trónöröklést az ausztriai ház nőivadékára, még pedig 1. Károly, 2. József 3. Lipót ágyékaiból származó, törvényes, r. kath., mindkétnemü utódaira, ausztriai főherczegekre kiterjesztik, még pedig az örökös tartományokban érvényes elsőszülöttségi sorrendben, melyek Magyarországgal együtt elválhatatlanul és feloszthatlanul birtoklandók.

Elfogadják tehát ausztriai házban behozott nőági trónöröklést.

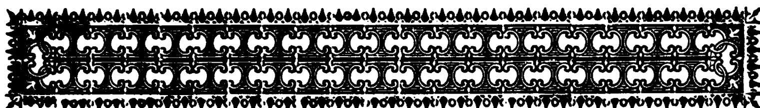
Kiterjesztik azonban reája az 1687. 2. és 3. és 1715. 3. t.-cz.-ket, melyeket a következő trónbirtokosok által koronázás alkalmával megtartani határozzák, valamint ezt a jelenleg uralkodó király is megtette.

A szabad királyválasztást pedig csakis a fent nevezett nőágak kihalása esetére tartják fenn maguknak.

III. CZIKK.

Magyarország és a hozzátartozó Részek jogai a király által megerősittetnek és minden állásu polgárral megfognak tartattatni.

Valamint Ő Felsége utódai a jövendő, törvényesen megkoronázandó királyok is sértetlenül megfogják Magyarországot törvényes jogaiban tartani.

A magyar pragmatica sanctio jogi természete.

Mi a pragm. sanctio? E kérdésre, minthogy a tárgy roppant fontosságu s minthogy vele számosan foglalkoztak, több és alapjában is eltérő feleletet találunk. Nagy többsége az iróknak kétoldalu, viszonylagos szerződést lát benne a nemzet és uralkodóháza között, melyet ezenkivül sokan az ország alaptörvényeűl szolgáló határozatnak neveznek. (Lechner Ágoston, ki a pragm. sanc.-t az „államalkotó szerződések" körébe foglalja; „törvény alakjában kétoldalu szerződés nemzet és az uralkodóház között" Magyar közjog Kiss 1888; Horváth Mihály; „A pragm. sanc. felbonthatlan államjogi szerződés." Salamon Magyar királyi szék betöltése; „Az 1723 I. II. és III. czikkek kétoldalu szerződést tartalmaznak, mely által a király a koronázási eskü szent fogadalma mellett és általa s az ő személyében összes utódai is az ország jogainak és alkotmányos szabadságainak sértetlen fenntartására ép oly szentül és ép oly jogerővel köteleztettek, mint az országos Karok és Rendek

az általuk jószántukból helybenhagyott és a női ág trónöröküsödését megállapitó pragm. sanc. megtartására." Magyarország sarkalatos törvényei — gr. Széchenyi István; „Az 1723-iki sanc. pragm. az uralkodóház leányágának örökösödését és ezen örökösödés feltételeit megállapító alapszerződés volt." Adalék a magyar közjoghoz — Deák Ferencz; „A pragm. sanc. tehát nemzet és személy közötti pactum." A magy. kir. orsz. statusjogi és monarchiai állása — Szabó Béla; „A pragm. sanc. nem más, mint oly szerződés, melyet nemzet személylyel kötött." A magyar birodalom statusjogi állása az austriai ház trónöröklése alatt — Zách Ferencz. E két utóbbi meghatározásban nem lehetne a szerződés helyett a törvény kifejezést használni Nemzet és királya törvényt szoktak alkotni. „Törvényeinkben s az uralkodó házzal kötött szerződésekben . . . A régi Magyarország — Grünwald Béla.) Találkozunk azonban oly felfogással is, mely elveti a szerződéses elméletet és helyébe a törvény fogalmát lépteti. („Nem gondolható valamely souverain állam jogrendje fölött szerződés, mely épen a főhatalom mikénti átszállását kötelezőleg szabályozza . . . A pragm. sanctióban foglalt szerződés tehát a két állam egyező akarata arra nézve, hogy a 3 nőág kihaltáig ugyanazon physikai személy uralkodása alatt fognak élni. Az akaratot kifejezik azok, kik az állam nevében akarni jogositottak: Magyarországon a magyar király és or-

szággyűlés, Ausztriában pedig az absolut fejedelem.“ Magyarország közjoga — Nagy Ernő 1891. „Az osztrák törvény szerint is, mert a pragm. sanc. nem csupán magyar törvény, hanem kétoldalu szerződés nemzet és uralkodóháza között és mint ilyen minden az osztrák házból származó örökösre egyaránt kötelező. Miután pedig az örökös tartományokban azon időkben kizárólag az uralkodót illette a törvényhozás joga, a mit az uralkodó magára és utódaira nézve kötelezőnek ismert el, az kötelező jogszabályt képez az örökös tartományokra nézve is“ — Ferdinandy. Ferdinandyt már részben a törvényi értelmezés védelmezői közé számithatnók. Belátja, hogy a pragm. sanc. törvény, de szerződési elemeket is vél benne feltalálni. Itt azonban megfordul. Elfelejti azt, hogy káros azon szerződési elmélet, mely az uralkodóház és nemzet szerződhetését állitja és az örökös tartományokat magán birtokoknak tekinti. „A pragm. sanc. elfogadása után, mikor Magyarország ez alaptörvénye szerint is elválaszthatatlanul kapcsolatba lép a fejedelem többi országaival és tartományaival s a monarchia védelmének kötelességét is magára vállalja“ . . . Grünwald.) E két felfogás közé sorolhatnánk Beksics meghatározását, ki ugyan egy helyütt két oldalú alapszerződésnek mondja a pragm. sanctiot, de más helyütt ismét igy nyilatkozik: „Az 1723, I. II. és III. t.-cz.-ek képezték az első biztos és szilárd, de egészen szerződéses kapcsot Magyarország és Ausztria közt.“

Tegyük meg előbb észrevételeinket a szerződéses elméletre s azután foglaljunk állást a törvényi értelmezés mellett.

Miért erőszakoljuk az uralkodóház tagjaira a szerződéskötési jogot, azokra, kik nem folytak be az örökösödési jog megszerzésére, mert tagadom, hogy a pragm. sanc. ugy jött volna létre, hogy az egyrészt a nemzet, másrészt az uralkodóház akarata kifolyásának tekinthető, kik elveszthetik (suppositio) eme jogot az állam souverain akaratából, mely volt az ok, a tényező nekik jogokat adni, mely azonban ismét az ok avagy a tényező lehet azokat tőlük megvonni; azokra, kik alattvalók s kiknek kiváltságok egyedül a törvény által biztositattak (1878. 5.)? Azon felfogás ellenében, mely az örökösödési jogrend szabályozását az uralkodóház és az állam közös egyezkedésére bizza, az angol felfogás hozható fel, melynek egyik alapelvét képezi, hogy király és parlament bármikor megváltoztathatják azt s melynek kétségbevonását egy parlamenti végzemény egyenesen felségárulásnak decretálja. (6. Anna 7. fej.)

S valamint, mint a magyar állam souverainitásának lelkes védelmezője, nem látom azt megsértve oly szerződések által, melyek más vele egyenjogu souverain államok között létrejönnek: félek oly szerződési elméletektől, a melyek vele nem egyenjogu felekkel köttetnek meg s melyek akadályokat ismernek el a souverainitas nyilvánulására olyanokban, kiket természetszerüen a souverainitasnak kell irányitani.

Itt azt vethetné valaki ellen, hogy éppen ezen törvényi értelmezés sérti államiságunkat, mivel nemzetközi szerződés csak souverain államok között jöhet létre s Ausztria államisága akkor még nem volt kifejlődve. Ezen állitást azonban merőben tagadom s itt egyedül azon kétségtelen tényre akarok utalni, hogy az ausztriai fejedelem szabadon rendelkezett országai felett, vagy más szavakkal fejezve ki a gondolatot, az osztrák állam törvényhozása önálló volt. A német államok fönállóságra vergődése már a westphaliai béke meg kötésekor észlelhető. Ezen támadás külömben egyúttal azok ellen is irányulna, kik hasonló álláspontot foglalnak el (Nagy, Ferdinandy).

Vagy vegyük más oldalról a dolgot, kik szerződtek? Az országgyülés, mely egymagában nem ejezheti ki az államakaratot? Az uralkodóház, mely magánjellegü?

Talán a király kötötte meg a nemzettel, kiknél elismerem az egyenjoguságot, de az akaratot ismét nem találom meg? Egy akaratot ismerek s ez a korlátlan souverain államakarat, melyet király és országgyülés hoz létre, s mely a törvényben lát napvilágot. De azok, kik egy akaratnak csak részeit képezik, talán még sem fejezhetnek ki két akaratot? A kik együttes müködésre vannak hivatva, talán még sem állhatnak egymással szemben?

Fogadjuk el ezen korlátlanságot, ne kisebbit-

sük azt oly értelmezésekkel, melyek sérthetnék, mert a souverainitásnak ez egyik legfőbb kelléke. Nem tagadom, találkozhatnak esetek, melyek mint a mult kor maradványai, ez értelmezés némi megszoritását elkerülhetlenné teszik, de a hol nem föltétlen szükséges, ott kerüljük el ez actust, mert korlátok és korlátlanság az első pillanatra is ellentéteseknek látszanak.

Ha pedig a szerződési elmélet, mint Nagy Ernő megjegyzi (174. l.), csak azt akarta kifejezni, hogy a pragm. sanc. egyoldalúan meg nem változtatható, hogy az két felet kötelez, nincs reá szükség, mert ugyanezen tulajdonságok a törvény fogalmában is bennfoglaltaknak.

A fenntebbi okok tehát a törvényi értelmezés elfogadására késztetnek, mert souverain államban kötelező csak a törvény lehet s sérti a legfőbb hatalmat, melynek egy részének átszállása fölött csak törvényes intézkedést ismerhetek fel, minden ezt meghíusitó szerződési elmélet.

De pragm. sanctiónk néhány pontja megegyezik az osztrák pragm. sanc. néhány pontjával, több intézkedése megköti az osztrák államot is. Törvény ez? Kérdezik most a szerződési elmélet védelmezői. E pont nem magyarázható másképp, mint a szerződési élmélettel, melynek értelmében az uralkodóház, mint az osztrák örökös tartományok birtokosa kötelezi magát azoknak müködését bizonyos irányban vezetni. S nem veszik észre,

hogy ismét csak a magánjogi felfogásba estek vissza, honnan ismét a törvényi elmélet segitségével lehet a helyes utra jutni, mely a két állam között létrejött nemzetközi szerződést elismeri. A mikor azt mondják, hogy az „uralkodóház, mint az örökös tartományok birtokosa, kötelezte magát" azt kellene mondani, hogy „Károly császár, mint az örökös tartományok absolut fejedelem, kifejezte az osztrák állam akaratát." Talán nem akarjuk azt mondani, hogy Ausztria Károly földbirtoka volt? Az államiságot ott is el kell ismernünk, államakarat ott is létrejött, csak nem úgy mint nálunk, mert, mig mi alkotmányos, addig azok absolut államot alkottak, hol az államakaratot a fejedelem akarata képezte. Szóval 1713-ban a családi rendelkezés nem magán rendelkezés volt, hanem az osztrák állam akarata, kifejezve arra való szerve, a fejedelem által. S midőn az osztrák és magyar pragm. sanctiókban kifejezett államakaratokat közelebbről megtekintjük, azt látjuk, hogy azok egynehány pontban megegyeznek, hogy azok némely irányban megkötik az illető államokat, szóval hogy azok akaratok összetalálkozásának részbeni kifejezői. A két törvény tehát nem csupán törvény, de nemzetközi szerződés is egyúttal.

Erre azt vethetné ellen valaki, hogy a két pragm. sanc. külömböző és igy nem fogadhatnak el *egy* nemzetközi szerződést, de a nemzetközi szerződés nem is mindazon pontokra jött létre,

melyeket a pragm. sanctiók felölelnek, hanem csak az egyező pontokra. A 67-es törvények sem egyeznek meg mindenben a hason tárgyra alkotott osztrák végzeményekkel s nemzetközi jellegök mégis az irók legnagyobb része által el van ismerve. Az sem határoz, hogy külömböző időben létesültek; a közös elhatározásra az akarat ott előbb létesült, mint itt. S külömben is a nemzetközi jog egy alaptétele, hogy a nemzetközi szerződést nem az eljárás alakiságai, hanem az államok egyező akarata teremti meg (Nagy). Ha pedig a pragm. sanctiók nemzetközi természete ellen még más ellenérveket lehetne felhozni, nagyban fogja ezeket a kor magánjogi felfogása kimenteni.

Az osztrák pragm. sanc. hozatalánál ott volt Kornis, Illésházy és Pálffy s ezek megfogadták, hogy közre fognak működni a pragm. sanc. érvényrejuttatásában. Elképzelhető-e ez akkor, ha az osztrák pragm. sanctiónak nem lett volna czélja Magyarországot is hason elhatározásra birni? Ez eléggé csak a nemzetközi theoria mellett magyarázható meg.

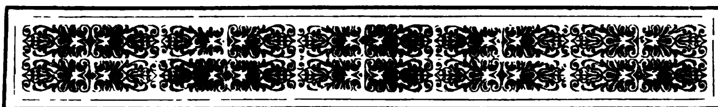
Külömben is a rendeknek szándékában volt a nemzetközi szerződés megkötése, mit legjobban mutat az, hogy 1722 julius 16-ikán az országgyűlés küldöttséget meneszt a királyhoz a többi örökös tartományokkal kötendő szerződés alakiságainak megvitatására nézve. A küldöttség másnap visszaérkezik a király (kinek ugyan eleinte más szándéka volt) következő válaszával: De unione et securitate

respectu aliorum regnorum et provinciarum, adsecurat sua majestas status se sollicitam curam habituram, quatenus plenam securitatem et tranquillitatem habere possint. (Diarium. Magy. nemz. múzeum) A magyar nemzetben tehát meg volt az akarat a szerződés megkötésére; egyedül nem ismerték Ausztria alkotmányát és ennek következtében a módot sem az azzal kötendő szerződésre. E részen a szerződés megkötésének tudatában voltak. S a mint az osztrák pragm. sanctióról szóló §.-ban kifejtettem, meg volt az akarat Ausztriában is s ez az, a mi egy nemzetközi szerződésben fontos. Nagy világosságot vet még a pragm. sanctiok nemzetközi jellegére az 1867. XII. t.-cz. 5. §.-a: Az alkotmányosság Ausztriában életbelépett. Ennek következtében, mig azelőtt mindazokra nézve, melyek Magyarország és Austria közötti összeköttetésre vonatkoztak, határozat a magyar törvényhozó hatalom — országgyülés és király — valamint Ausztria absolut fejedeleme közti megegyezés folytán jött létre, most már az osztrák törvényhozó testnek hozzájárulása nem volt mellőzhető. 1867 előtt tehát a két állam között a nemzetközi szerződések a magyar törvényhozás és az ausztriai absolut fejedelem által hozattak. 1867 előtt, mint Borsiczky megyi követ az 1834 február 28-iki kerületi ülésben minden ellenzés nélkül mondotta, Magyarország és Ausztria között más közösség nem volt, mint a fejedelem physikai személyének ugyanazonossága.

Erre és az egyéb közösen intézett ügyekre vonatkozik tehát a fentebbi törvény, mely a jelenleg uralkodó jogi felfogásnak megfelelően magyarázza a Magyarország és Ausztria között 1867 előtt és után kötött nemzetközi szerződések körül nyilvánuló eljárást.

Végre még észrevételeimet akarom megtenni a pragm. sanc. „alaptörvény" melléknevére. Két értelmet lehet tulajdonitani e kifejezésnek: a fontos, a mélyreható jelzőket láthatjuk benne kifejezve, vagy pedig a nehezebben megváltoztatható attributumot. Az első értelmezést elfogadom, mert tény, hogy közjogunk fontos és irányadó részét képezi, de nem a másodikat. Az a legfőbb, korlátlan hata lomról alkotott fogalmainkkal ellenkeznék.

Souverain állam és ennek personalis és realis kapcsolatai; nemzetközi szerződések; szövetséges állam és ennek kiegészitő részeit képező tag- avagy részállamok.

E paragrafusnak nem czélja a fentebbi fogalmak részletes jogi elemzésébe bocsátkozni, röviden akarok csak végighaladni azokon s egynehány példával megvilágitani, hogy alapot kapjunk és rámutathassunk azon alakzatokra, melyeknek keretébe a pragm. sanc. által keletkezett viszony sorolható.

A hires franczia publicista, Bodin János után souverain államnak vagyis az állami közületek eredeti alakjának azon államot nevezzük, melynek legfőbb hatalma van, mely hatalom független, önálló, egységes és minden más hatalommal szemben korlátlan.

A fentebbi tulajdonságok azonban ki nem zárják, hogy a souverain állam önmagát nemzetközi szerződések által, addig, a meddig ezek érvényben vannak, meg ne köthesse. E megkötések, nemzetközi szerződések két, avagy több állam között létre-

hozhatnak oly viszonyt, a melyben a fejedelem physikai személye közös, oly viszonyt, melyben czélszerűségi szempontokból bizonyos organunok közöseknek nyilvánittatnak.

És ime eljutottunk azon alakzatokhoz, melyeket jogi personalis, illetőleg realis unióknak nevezünk.

Létrejöhet azonban az államok között oly viszony is, mely nem történik kinyilvánitott akaratukból, hanem csakis esetleges történeti fejlemények következménye, s mely viszony a fejedelem physikai személyét teszi közössé az államok között.

Ezen három viszonyt fedezhetjük tehát fel souverain államok kapcsolataiban: történeti, — majd jogi personalis és realis uniot.

A történeti personalis unio egyedül történelmi, de semmiképpen jogi jelentőséggel nem bir. Egyedül történelmi alakulatok következménye lévén és nem viselvén magán az illető államok akaratát, nem is rejt magában semminémü jogi kötelezettséget és az államok jogi viselkedését semmi irányban sem befolyásolhatja. Jogilag, mint helyesen mondja Ferdinandy, a háboru sincs ily két állam között kizárva. Sőt vannak, kik e viszonyt nem is nevezik az államok között összeköttetésnek, mint Heineccius és Jordán. Szóval mondhatjuk, hogy az ily viszony, ámbár birhat politikai, de semmi esetre sem jogi következményekkel.

Ily eset elég gyakori a világtörténelemben. Anglia viszonya Hannoverhez 1714 — 1837-ig,

Lengyelországé Szászországhoz II. és III. Ágost allatt, Németországé Spanyolországhoz, Poroszországé Neuenburghoz, s jelenleg Belgiumé a Congó államhoz, Luxemburgé Hollandiához elégséges példát szolgáltatnak ezen alakulatokra.

Megváltozik azonban a viszony, ha az államok kölcsönöz akarata, nemzetközi szerződése jogi alapot kölcsönöz e viszonynak. Ekkor többé nemcsak történeti, de jogi következményekkel is kell számolnunk. Az államok akarják, hogy e viszony állandó maradjon, akarják, hogy egymás birtokai ugyanazon physikai személy uralma alatt maradjanak s ezen akaratukból önként és egyenesen következik a viszonos védelem kötelezettsége. Egy kölcsönös és állandó véd- és dacz-szövetségnek nevezhetnők el ezen viszonyt, a mely hivatva van mindaddig fennállani, mig a törvény által mindkét államban örökösödési joggal felruházott fejedelmi ivadékok, származékok ki nem halnak, avagy mindkét államban törvényhozási uton a viszony kölcsönös módositása nem határoztatik el.

Ilyen viszony állott fenn 1800 előtt Anglia és Irland között.

S a viszony ujra megváltozhatik, ha czélszerűségi szempontok által vezéreltetve, a viszony tartamára bizonyos, a nemzetközi szerződésben már meghatározott organumok közöseknek nyilvánittatnak az illető államok törvényhozó szervei által.

Ezen viszonyt jelenleg realis uniónak mondjuk, az illető államok megtartják teljes és tökéletes souverainitasukat, ezeknek vannak a közös organumok alárendelve, melyek egyedül a souverain hatalmaktól nyerték létöket, tartatnak fenn és függ egyedül, hogy a hatalomkört, melyet ideiglenesen ezen közös szerveknek engedtek át, ne olvaszszák ismét saját hatalomkörükbe.

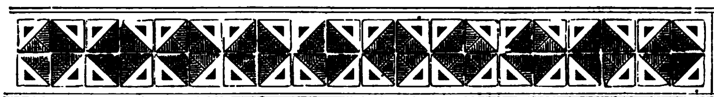
Ily kapcsolatban élnek jelenleg Svédország és Norvégia.

Magyarország történelme találó példát nyujt e viszonyok mindhárom nemére. S elhagyva azon sok történeti personalis uniot, melyekbe Magyarország a történet folyamán került a szomszéd államokkal, menjünk végig azon alakokon, melyek Magyarország és Ausztria között keletkeztek.

Albert és László, valamint a Habsburg királyok alatt 1526-tól 1723-ig (eleinte az 1547. 5. t.-cz. értelmében, mely általában elfogadta a Habsburg-ház trónöröklési jogát s mely időtől fogva az elsőszülött választatott magyar királynak, majd az 1687. II. és III. t.-cz-ek értelmében, mely az örökösödést az elsőszülöttség elvének megfelelőleg szabályozza) történeti personalis, 1723 — 1867-ig jogi personalis unio kapcsolta össze a két államot és 1867-ben reálunio (t. i. ujabbkori értelmében, mely államszövetséget jelent) köttetett, a mennyiben bizonyos szervek közöseknek nyilvánittattak.

Hogy azonban teljes legyen a kép, szólanunk kell még oly államviszonyokról is, a melyek ugyan éppen nem tartoznak e mű keretébe, de kiegészitik fogalmainkat és talán világosságot vethetnek emezekre is.

Ha oly viszony keletkezik két vagy több állam között, mely egy oly hatalmat hoz létre, melynek az ezt létrehozók alá vannak vetve, szóval, ha az egyesülő államok lemondanak souverainitásukról, mert megtagadják annak lényeges tulajdonságát a „legfőbb" kitételt, szövetséges állam jön létre, mely megszerzi a souverainitast és melynek az őt létrehozó államok alá vannak rendelve. Ezen alkotórészeket államoknak nevezzük ugyan a mult iránti tiszteletből s mert megtartottak még hatalomkörükben bizonyos, kivülük nem csonkitható államhatalmi jogokat, de többé nem felelnek meg az állam által kifejezett eredeti fogalomnak s ugyanezért megkülömböztetésűl a valódi typustól részvagy tagállamoknak neveztetnek. Legtalálóbb példája a német birodalom. Lépcsőt képez ez az egységes államhoz, melyben a mult emlékei mindinkább elmosódnak, a részállamok mindinkább beilleszkednek a szövetséges állam keretébe s kezükből mind több hatalom esik ki s megy át a szövetség souverain hatalmába.

A pragm. sanc. tartalma.

Hátra van még, hogy a pragm. sanc. tartalmáról, a benne kifejezett örökösödés sorrendjéről s a jogi personális unioról szóljunk.

A magyar pragm. sanc. elfogadja a Habsburg dynastia nőágának örökösödési jogát s azt először a III. Károlytól, másodszor I. Józseftől és végre harmadszor az I. Lipóttól leszármazott mindkét nemü utódokra terjeszti ki. Károlynak egy leánya volt: Mária Therésia, Józsefnek kettő: Mária Josefa és Mária Amália, Lipótnak szintén kettő: Mária Erzsébet és Mária Anna. Ezek azok, a kiktől leszármazottak birnak igénynyel a magyar trónra. Hogyan, mily sorrendben azonban? ez képezi tárgyát az örökösödési rend kérdésének, melyet a magyar pragm. sanc. csak főelvekben szabályoz, melyre vonatkozólag megállapitja, hogy Magyarország és Ausztria koronáinak ugyanazon személyt kell illetnie ugy, hogy Magyarország és Ausztria a nevezett utódok kihaltáig a külső és belső zavarok elháritására elválaszthatatlanul és feloszthatatlanul együtt

birtoklandók, kimondván ezzel egyszersmind a jogi personalis uniót; de a részletekre irányadóul a Habsburgház családi szabványait is elfogadja (egyenrangu házasság, ki tekintendő ausztriai főherczegnek). A törvény a rendre vouatkozólag tulajdonképpen csak a három főág rendjét, az elsőszülöttség és fiutódok elsőbbségi jogát állapitja meg és kimondja hogy ugyanazon sorrendet határozza el, mely Ausztriában is divik, de mint már emlitettük, némely részleteket a házszabályok rendeznek. Az akkor divó két örökösödési rendből (successio agnatica et cognatica) alkotja meg az osztrák ház saját örökösödési szabályait; az agnatoknak elsőbbséget ad, de azért nem zárja ki a cognatokat sem. Egy ági rökösödés ez a representatio, fiutódok és elsőszülöttek elsőbbségének elismerésével, mely a rokonsági fokot mindig az utolsó trónbirtokoshoz viszonyitva fogja fel. A trónbirtokos szóval a közjogi actus kiséretében ipso jure foglalja el a trónt, mint minden örökös monarchiában s egyedül akkor találunk e szabály alól kivételt, ha a királyné, illetőleg a tronörökösné terhes állapotban maradt hátra. A trónbirtokos változásnál pedig azon vélelem áll fenn „Rex non moritur", vagyis az előd jogai és kötelezettségei változatlanul átháramolnak az utódra is. A lemondás körül vannak még némi eltérések, melyeket érinteni itt el nem mulaszthatunk. Ha ugyanis a királynak a lemondás után utódai származnának, ugy ezek egyedül a lemondás követ-

keztében trónra jutott ág kihalta után örökölnek. A lemondás pedig, mint azt később az 1867 III. t.-cz. világosabban kifejezi, a magyar országgyűlés alkotmányos hozzájárultával megy végbe. A pragm. sanc. ugyanazon természeti személyt teszi Magyarország fejedelmévé, ki Ausztriában is uralkodik; azon kérdés támad föl, mi történik akkor, ha az uralkodó kiskoru, közös gyámkormányzóságra kell-e következtetnünk, avagy nem. A gyámkormányzóság közjogi hivatal, mely nem a természeti személy függvénye; s a mint két külön fejedelmi személy találkozik ugyanazon physikai személyben, ennek megfelelőleg igen természetes, hogy külön gyámkormányzóságok állhatnak fenn. Ez nem fogja sérteni a pragm. sanc. elveit. A mikor az elválaszthatlan birtoklás elveit állapitják meg, akkor azzal csak az együttmaradást és közös védelmet határozzák s e két elv a gyámkormányzóságok elválasztása által nem sértetik. E két hatalom ugyanazon személyben foly össze s ugyanoly eredményű, mint a közös gyámkormányzóságé. Az egyedüli eltérés az, hogy az előbbi a két fejedelem függetlenségének teljesebb kifejezést ad. Az 1485. II. t.-cz. pedig, mely a nádor gyámkormányzóságáról szól, nem érintetett 1723-ban s nagy idő multán 1867-ban e hivatal nem ezen okból, hanem a megváltozott kormányrendszer miatt függesztetett föl.

A trónbirtokosoknak ezen kivül bizonyos kellékekkel kell birniok: r. kath., törvényes (hazai tör-

vényeink értelmében) ausztriai főherczegeknek kell lenniök, kik az ágalapitóktól egyenrangu, törvényes házasságok utján származnak le s azokkal vérbeli rokonságban állanak. Egyenrangu házasságok azok, melyek uralkodó, a Habsburgház által ilyenekül elismert vagy az 1815-iki német bundesacta által mediatisált családok tagjaival köttetnek. Ennek következtében törvénytelen; az uralkodó, házasság vagy pápa által törvényeritett; egyenlőtlen házasságokból származott; valamint örökbefogadott utódok nem birhatnak trónigénynyel. Ezen kellékek birásának megállapitására az országgyűlés van hivatva.

A pragm. sanc. azonban nemcsak jogok adományozásáról, szól az jogok biztositásáról is. Kimondja, hogy a pragm. sanc. kiterjed az egész magyar birodalomra (kiterjed tehát Fiuméra is, melylyel azóta Magyarország bővült) és ennek elválaszthatatlanságát, vagyis területi integritását hangoztatja az I. czikk 4. §-ában. Kiterjeszti a II. czikk a pragm. sanc. által örökösödéshez jutott ágakra az 1687 II. és III. t.-cz., valamint az 1715. II. és III. t.-cz. határozmányait, melyek kimondják, hogy Magyarország egyedül saját törvényei által kormányozható (megerősiti önállóságunkat a III. t.-cz. is), a trónra lépő fejedelem tartozik magát az ország határain belül megkoronáztatni (határidőt csakis az 1791. III. t.-cz. szab ki) s ez alkalommal az 1715. III. t.-cz.-ben foglalt hitlevelet kiadni és esküt

letenni. Ha pedig a kijelölt ágak kihalnának, a Karok és Rendek fenntartják maguknak ősi és régi, helybenhagyott és bevett törvényes szokásukat és előjogukat a királyok választásában és koronázásában (II. 11.)

Mi következik tehát a pragm. sanctióból? Egy jogi personalis unio, vagyis personalis unio véd- és daczszövetség kiséretében. A két állam kimondja ugyanis a feloszthatlan, elválhatlan együtt birtoklást, akaratát a birtokok együtt való megtartására, az uniot külső és belső zavarok elháritására. Ennél többet azonban ki nem mond, ennél többet ki nem magyarázhatunk. Szóval a közös védelem tényezőinek (külügy, hadügy) közössége ebből nem következik. Érdekes lesz itt néhány közjogi iró müveiből néhány sort közölni, hogy lássuk, mennyire különböző felfogások uralkodnak e tárgy fölött s némelyek mily szélsőségeket képviselnek. Kezdem Csillag Gyulán, ki a viszonyt a legszorosabbnak állitja, és végzem Szabó Bélán, ki semminémű közösséget sem ismer el. A pragm. sanc. által megállapitott elválhatlan és együttes birtoklás az együttes védelem és az erre szükséges *költségek* közössége eszméjét már magával hozta, a mint másrészről Magyarország és kapcsolt részei alkotmányos, független belkormányzatát biztositá (Csillag). A közös ügyek kezelésére vonatkozólag az azelőtt fennálott módnak megváltoztatása *szorosan véve nem folyik* a pragm. sanctióból, hanem a viszonyok átalakulása teszi azt *czélszerüvé*

(1867. XII. t.-cz.) Ha ugyanis valamely belmozgalom vagy külerőszak az egyik állam vagy területrészének elszakitására tör, ez által a másik államot szintén megtámadja kinyilvánitott akaratában. illetve azt akaratának, vagyis a másik állam területének védelmére kényszeriti. De ezen kölcsönös védelemből a védelem tényezőinek közössége nem következik; az elv megvalósitható a két állam különállása mellet is (Nagy). A pragm. sanctióból Magyarország és az ausztriai tartományok között közös és kölcsönös védelem kötelezettsége *szokott* magyaráztatni (Kiss.) Midőn a pragm. sanc. az elválaszthatatlanság és feloszthatlanság elvét a birtoklásra nézve megállapitotta, azt az országlásnak és kormányzásnak se formájára, se lényegére ki nem terjesztette, sőt ellenkezőleg világosan kikötötte a II. czikknek 9. §.-ában, hogy a nőágnak ekképpen elfogadott örökösödésére is kiterjesztessék az 1715. III. t.-cz.-nek rendelete, mely szerint a nemzet biztosittatik, hogy a fejedelem Magyarországon soha másként országlani és kormányozni nem fog, mint az országnak alkotott és jövőben alkotandó világos törvényei szerint. Kikötötték határozottan azt is, hogy a király az ország jogait, szabadságát, törvényeit köteles leend mindenkor megtartani, királyi hitlevelet kiadni és a koronázási esküt letenni (Deák). Valamint tehát igen nagy tévedés azt állitani, hogy az elvitázhatlan és szentnek lenni kellő örökösödésnek megállapitásán kivül a pragm.

sanc. a magyar koronai országoknak más tartományokkal egyesitését, összeköttetését tartalmazza: ugy tévedés annak állitása és nyilvánitása is, hogy a pragm. sanc. által velünk összekötött népek iránt tagadhatlan kötelezettségeink vannak (Szabó Béla.) — „Innerhalb eines solchen Verbandes aber musste, wenn er naturgemäss zu Stande kam, die Gesammtstaatsidee binnen kurzem feste Wurzeln schlagen und die Realunion immer mehr um sich greifen.“ Igy ir Biedermann a pragmatica sanctioról; a történelem ellenkezőre tanitott meg s hogy jogilag sem állunk vele e tekintetben egy téren az a fentebbiekből eléggé kitünhetett. Később jött ugyan a két állam között realunio létre, de e kifejezés alatt is mást kell értenünk, mint Biedermann s nem is a pragm. sanctio, hanem egyéb tételes intézmények kifolyása volt, melyről azonban egy más alkalommal.

TARTALOM.

